

Türk - Ermeni Kader Birliğinin Kuruluşu, Bozuluşunun Sebep ve Sonuçları**

Süleyman Kocabaş*

Milet -i Sadıka veya Türk - Ermeni Kader Birliğinin Kuruluşunun Sebepleri

Türkler Anadolu'ya gelip burasını fethetmeye başlayınca, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yerleşik Kürtlerle kurdukları "kader birliği" gibi Ermenilerle de "kader birliği" kurmuşlardı.

Bu iki önemli kader birliğinin kurulmasında beş büyük faktör etkili oldu:

1- Türkler, Kürtler ve Ermenilerin aynı ortak anavatan ve coğrafyada yaşamaya başlamaları,

2- İslam medeniyeti ve hakimiyetinin merkezi Ortadoğu'daki siyasi ve askeri otoritenin buraya Orta Asya'dan taze bir güç olarak gelen Müslüman Türklerin eline geçmesi,

3- Müslüman Türklerin Ortadoğu'da kurdukları devletlerin, hem Türk örfi kültür geleneği ve hem de İslam kültüründen gelen

ırk ve din farklılıklarına saygılı, insan hak ve hürriyetlerine riayetleri sonucu oluşan hoşgörülü yönetim düzenlerini kurmaları,

4- İnsan hak ve hürriyetlerine, kendi dini ve mezhebi dışındaki din ve mezheplere saygı göstermeyen ve farklılıkları kendisine benzetmeye çalışan Bizans'ın zulüm, baskı ve asimilasyon yönetimine karşı ortak mücadele edilmesi ihtiyacı,

5- Ermenilerin biyolojik yapıları, örf ve âdetleri ile Türklerin biyolojik yapıları, örf ve âdetleri arasındaki büyük benzerlik,

6- Kürtlerin Ermenilerden farklı bir özellik olarak, Türkler gibi Müslüman olmaları sonucu, "Müslüman Kardeşliği ve Halife'ye itaat duygusu" sebebiyle birbirlerine daha iyi bağlanmaları.

Türklerle Ermenilerin biyolojik ve örf - adet benzerlikleri, aynı ırktan gelme ihtimallerine bağlanmış, bazı görüşlere göre, Ermeniler Şamanist olarak Orta Asya'dan erkenden Anadolu'ya gelip yerleşerek Hıristiyanlığa burada girmişlerdir. Günümüzün Ermeni yazarlarından ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Leon Dabağyan bu görüştedir.

Ermeniler Üzerinde Bizans Zulmü ve Türkleri Kurtarıcı Olarak Karşılımları

Ermeniler üzerindeki Bizans zulmü, Anadolu kapılarının Türklere açıldığı zamanda yaşamış Ermeni asıllı yazar Urfalı Mateos'un "Vekayiname"sinde bütün tafsilatıyla anlatılır. Kitapta, Bizans esaretinde bulunun Ermeni memleketinin kan içinde kaldığı, bu kanın vatanın bir ucundan bir ucuna deryalar gibi aktığından ve bu durum karşısında insan hak ve hürriyetlerine saygılı Müslüman Türklerin Ermeniler tarafından bir kurtarıcı gibi karşılandığından ve birçok kale kapılarının

(*) Araştırmacı, Yazar. Süleyman Kocabaş Tarib İhtisas Kütüphanesi ve Süleyman Kocabaş Kütüphanesi Yayınları Sabibi.

(**) Ermeni Tehcirinin 100. Yıldönümü Münasebetiyle Genel Bir Değerlendirme

Türk fetih ordularına Ermeniler tarafından açıldığından bahsedilir.¹

Bizans zulmünde inleyen Ermenilerin Türklere büyük yardımı kendisini daha 1071 Malazgirt Meydan Muhaberesinde gösterdi. Bizans İmparatoru Romojen Diogenes'in 200 bin kişilik ordusunda 15 bin kişilik bir Ermeni birliği vardı. Savaşın en kızışkın anında bu birlik, Selçuklu Sultan'ı Alpaslan'ın ordusu saflarına geçerek Bizans'ı mağlup etmek için birlikte savaştılar.²

Günümüzün Ermeni yazarlarından Nersessian'ın yazdıkları: "Ermeniler üzerinde Bizans'ın öldürücü ilhak politikasının hızla devam ettiği ve Ermenilere düşmanlıklarının arttığı bir sırada, Doğu'da Selçuklu Türklerinin huzur ettiği görürlü... Bizans'ın Malazgirt felaketine uğraması üzerine bütün Ermeniler, 1071'de Selçuklu yönetimine girdiler... Selçuklular sebebiyle hürriyetlerine kavuşan Ermeniler, Georgian yönetiminde (Ermenilerin mezhebi Georgian papazlarının yönetiminde) terakki ettiler..."³

Alpaslan, Ermenileri kendisine dahi iyi bağlamak için oğlu Melikşah'ı Ermeni Kralı Kivrike'nin kızı ile evlendirdi.⁴

Alpaslan'dan sonra yerine geçen oğlu Melikşah, Selçuklu hakimiyetini Akdeniz'e kadar uzandı. "Melikşah'ın saltanatı Allah'ın lütfuna mazhar oldu. Hakimiyeti Akdeniz'e kadar yayıldı. Ermenilere huzur verdi. Dünyanın hakimi Melikşah, sayısız askerlerden mürekkep ordusu ile Romalıların (Bizans) memleketini fethetmişti. Kalbi Hıristiyanlara karşı şefkatle dolu idi. Geçtiği ülkelerin halkına bir baba gibi davranırdı. Birçok şehir ve vilayet kendi arzusu ile onun idaresine girdi. Bütün Ermeni ve Rum belde-leri onun kanunlarını tanıdı."⁵

Selçuklu Devleti yıkılıp Anadolu'da Osmanlı Devleti kurulunca, bu sefer de Ermeniler Osmanlı yönetimine sevrerek girdiler. "Ermeniler, Osmanlı Beyliği zamanından beri Türklere duydukları güvenden memnundular."⁶

Osmanlılar zamanından daha erkenden Orhan Bey Ermenileri himayesine almış, beyliğin başkenti Bursa'da bulunan Ermeni kilisesi ve patrikliğini resmen tanımış, Ermenilerin yönetimini ona vermişti.⁷

Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un 1453'de fethi ile birlikte Ermenilere daha büyük terakki yolu açıldı. Sultan, Rum Ortodoks Patrikhanesi yanında bir "Ermeni Patrikhanesi tesis ettikten sonra, İstanbul'da kuvvetle bir Ermeni kolonisi kuruldu. Şehir, yavaş yavaş Ermenilerin dini ve milli hayatının gerçek bir merkezi haline geldi. 19. asrın başlarına doğru İstanbul'da Ermenilerin sayısı 150 binin üzerine çıkmış, dünyanın en büyük Ermeni cemiyeti teşkil edilmişti."⁸

Ermeni yazar Kajlan'ın yanında diğer bir Ermeni yazar Y. G. Çark'ın yazdıkları: "Sultan Fatih'in İstanbul'u fethetmesiyle, Ermenilerin istikbali için yeni bir yıldızın parlamaya başladığını söylersem, tarihi bir hakikati ortaya koyacağıma inanıyorum. Bu itibarla eğer İstanbul'a Türkler gelmemiş ve gelmeleri gecikmiş olsaydı, o nispette de Ermenilerin İstanbul'a yerleşmeleri ve gelişmeleri şüpheli, hatta belki de izleri bulunmazdı..."

Sultan Fatih'in girdiği yolda yürüyen sultanlar, her ne maksat ve gaye ile yapmış olsalar, Ermeni vatandaşların ilerlemesini arzu etmişler ve imkanlar yaratmışlardır. Karşılıklı olarak, Ermeniler erkenden, Türk dilini, âdetlerini, yaşayış tarzlarını benimsemişler ve en dikkate değer nokta, onların sonsuz güvenini kazanmış olmalarıdır. O kadar ki, özellikle Konya tarafında İslami bir aile evini,

- (1) Geniş bilgi için bakınız: *Urfalı Mateos Vekayinamesi ve Papaz Gri-gor'un Zeyli*, Çev. Hrnt D. Andreyan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s. 4 - 335
- (2) P. Charanis, *The Armenians in the Byzantine Empire*, Livrano Per-trand, Lisboa, 1963, s. 52
- (3) Sirarpie Nersessian, *The Armeians*, Thamos and Hudson, Warwich, 1969, s. 40
- (4) M. Altan Köymen, *Alpaslan ve Zamanı*, Başbakanlık Kültür Müste-şarlığı Kültür Yayınları, İstanbul, 1972, s. 72
- (5) *Urfalı Mateos Vekayinamesi*, s. 171
- (6) Avendis K. Kajlan, *The Armenian in Syria under Otoman Dominion*, Harvard University Press, Cambridge, 1965, s. 32
- (7) Richard Davey, *The Sultan and His Subjets*, Volume: 2, Chapman and Hall Ltd., London, 1897, s. 189
- (8) Kajlan, s. 34

barkını ve her şeyini tercihen Ermeni'ye teslim etmekte şüpheye düşmezdi.”⁹

Osmanlı toplum ve yönetim düzeni içinde yer alan üç büyük din ve çok sayıda milliyet unsuru içinde Türklerle en iyi kaynaşmış ve güven ortamı tesis etmiş millet Ermenilerdi. Bu sebepten tarihimizde Ermeniler için “Millet -i Sâdıka” (En Güveniler Millet) denilmiştir. Bu kaynaşma ve güven sebebiyle Avrupa’da bile Türklerle Ermeniler birbirlerinden ayrı düşünülmez, Ermenilerden bahsedilirken “Türk Ermeni” tabiri kullanılırdı.

Türk - Ermeni Kader Birliğinin Bozuluşunun Sebepleri

Tarihte Türklerle Ermeniler arasında kurulan kader birliği sebebiyle oluşan kaynaşma, güven, kardeşlik havasına bakarak, “Türklerle Ermenileri birbirinden hiçbir güç ve kimse ayıramaz” denirken öyle bir zaman geldi ki, Türk -Ermeni ilişkilerinin birdenbire ters yüz olmaya başladığı görüldü. Bunun başlıca sebepleri şunlardır:

- 1- Büyük Devletlerin sömürgecilik ve yayılcılık emelleriyle Ermenileri Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtmaları,
- 2- Osmanlı Devletinden ayrılmak emelinde olan ve bu uğurda isyan ederek bağımsız devletlerini kuran Hıristiyan unsurların bu hareketlerinin Ermenilere ayrı bir devlet kurmak uğrunda örnek olması,
- 3- Misyoner faaliyetleri ile Ermeni milliyetçiliğinin uyandırılması,
- 4- Osmanlı devlet yönetiminin bozulması.

Osmanlı Devlet yönetiminin erkenden bozulmasından Ermeniler de zarar görmüşlerse de bu durum, onları isyana sevketmenin bir vesilesi olarak görülmemiş, buhranlardan en az zarar görenler Ermeniler olmuş, Türklerle güvenlerini göstermeye devam etmişlerdir.

Çarlık Rusya'nın Ermenileri Tahriki

Rusya, 862’de Kiev şehri ve civarında bir kara devleti olarak kurulduktan ve giderek büyüyüp Deli Petro (Büyük Petro I) zamanında (682 - 1725) hayal ettiği bazı “Sıcak Denizler”e (Baltık ve Hazar denizleri) inip imparatorluk haline geldikten sonra, bu sefer Osmanlı’nın hakimiyetinde bulunan diğer iki sıcak deniz Karadeniz ve Akdeniz’e inmek emeline kapılınca, Osmanlı Devletinin “kabir kazıcılığı” na soyunan bir devlet olmuştur.

Tarihte ilk defa Ermenileri, sömürgecilik ve yayılcılık emelleriyle Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtan Çarlık Rusyası olup bu işe I. Petro zamanında başlandı. Kendisini Osmanlı karşısında artık güçlü görmesi sonucu, Osmanlı Devleti’ne ilk harp ilan eden Çar I. Petro oldu. 1711’de ilan ettiği Prut Harbi’nde yenilgiye uğradı.

1711 Prut harbinden itibaren Osmanlı Devleti ile Rusya arasında tam 12 büyük harp yapıldı. Bu harplerle Rusya, Osmanlı Devletinin ilk “kabir kazıcısı” devlet oldu. Bu harpler, Balkan Cephesi ve Kafkasya Cephesi olmak üzere iki cephede cereyan etti. Bu harplerde Rusya iki ana strateji uyguladı:

- 1- Kendisi cepheden saldırmak suretiyle Osmanlı’yı mağlup edip yok etmek,
- 2- Osmanlı bünyesinde iç kargaşalıklar ve isyanlar çıkararak onu içten çökertmek ve bununla hayal ettiği “Sıcak Denizler” daha rahatlıkla inebilmek.

Rusya’nın iç isyanlarda kullandığı unsurlar, kendisiyle aynı din, mezhep ve ırktan olması sebebiyle Ortodoks Hıristiyanlar oldu. Balkanlarda, hem kendi mezhebi ve hem de kendi ırkı Slav ırkında olan Osmanlı yönetimindeki Sırlar, Karadağlılar ve Bulgarları, bağımsızlıkları yolunda erkenden tahrike başladı. Ardından Ortodoks Grekleri (Yunanlılar) ve Ortodoks Romenleri tahrik işine girişti.

(9) Y. G. Çark, *Türk Devlet Hizmetinde Ermeniler*, Yeni Matbaa, İstanbul, 1953, s. XIII

Rusya'nın Kafkaslar ve Doğu Anadolu'da tahrik ederek kullandığı unsur yine aynı dinden olmaları sebebiyle Ermeniler oldu. I. Petro zamanında başlayan bu tahrik, bütün Tür Rus Harpleri süresince Türkiye'yi içten de vurup yıkmak için sürekli devam etti.

"Millet - i Sadıka" Ermeniler, Osmanlı yönetiminde huzur ve refah içinde yaşadıkları için hiçbir Türk - Rus harbinde Rusya'nın kışkırtmalarına aldanmayarak Osmanlı'ya sadık kaldılar. Bunların en belirgin tezahürlerinden birisi, Rus kışkırtmalarının ayyuka çıktığı 1877-78 Türk Rus Harbin'de görüldü. Rusya bu harpte, Türkiye Ermenilerine daha iyi kışkırtmak ve kendisine kazanmak için Ermeni asıllı generalı Boris Milkon'u Kafkasya Cephesi komutanı tayin etmişti.

General Milkon'un bütün çabaları boşa çıktı: "1877- 78 Muharebesindeki Kafkas ordusunun komutanı Boris Milkon adındaki Ermeni'nin hatıralarında dikkate değer bir sayfa vardır: 'II. Aleksandr da anlamış oldu ki, Ermenileri Hıristiyanlık namına isyana sevk etmek icap ediyordu' beyanını Rusya'nın bir siyasetini teşkil etmeye başladı..."

Boris Milkon, ordusuyla Erzurum'u zaptettiği sırada propagandaya başladı. Bölgenin her tarafına özel memurlar, papazlar göndererek Ermenileri 'Salıp adına' birleşmeye ve Rusya hükümetine itaate davet ediyordu.

Fakat, Rusyaların Doğu Anadolu'yu işgalleri üzerine telaşa düşen İngiltere hükümetinin baskısı ile Erzurum'un boşaltılmasından bahsedilirken II. Aleksandr'ın emriyle General Boris Milkon ikinci bir plan tertip etti. İslamların işkencelerini esas addederek Asya'nın mazlum Hıristiyan Ermenilerine bir himaye meselesi çıkarıldı. Ermeniler her tarafta ihtilale teşvik edildi. Rus askerinin himayesiyle arzularının gerçekleşeceği vaat ediliyordu. Fakat, General Milkon'un gayreti bir sonuç vermiyordu. Milkon'un tahriklerine karşılık Ermenilerde bir lakaytlık vardı. Hiçbir Ermeni Padişah'a karşı isyan etmeye

kalkışmıyordu. Dört yüz senelik bir geçmiş Ermenilerin bağımsızlık fikirlerini yok etmişti. Milkon da bu ciheti itiraf ediyordu: Bütün çalışmalar boşa gitti. Hiç kimseye meram anlatmak mümkün değil... Buradaki Hıristiyanlar başka bir soyda, bir inanışta kalmışlar...

1868 - 1877 tarihleri arasında yeni bir siyaset usulü takip etmeye mecbur olan Rusya hükümeti, her iki tecrübesinde de başarılı olamamıştı."¹⁰

Misyonerlerin Ermeni Ayrılcı Hareketini Tahriki

İngilizlerin kendileri, "Üzerinde güneş batmayan imparatorluk" denilen imparatorluklarının kuruluşu ve azametini Mason Locaları ve Misyoner Cemiyetlerinin varlığına bağlarlar.¹¹ Bu sebepte adı geçen bu iki cemiyete, "Emperyalizmin iki ileri karakolu" denilmiştir.

Masonlar ve Misyonerler, İngiliz sömürgecilik ve yayılcılığının "Silahsız askerleri" olmuşlar, bir ülkeyi savaş yapmadan "Kültürel ve siyasi mücadele" vererek fethetmek Mason ve Misyoner cemiyetleri sayesinde kendisini göstermiştir. Beynelmül bir teşkilat olan Dünya ve Türkiye masonluğunun merkezi ve bağlı olduğu yer İngiltere'de İskoç Locası olmuş, İngiltere, kültürel yapısı ve idealleri ile Masonluğu en iyi şekilde istismar eden ve kullanan Büyük Devletlerin başında gelmiştir: "17. yüzyıldan beri Masonluğun maksadı ve mason teşkilatı tamamıyla değişmişti. Buna sebep, kalkınmış devletlerin sömürgecilik siyasetine atılmış olmaları idi. İşgal olunan yerleri az bir kuvvetle elde tutabilmek ve sömürgeleştirilmeye uygun olan başka yerleri kolayca işgal edebilmek için Masonluğun ilmi ve insani gibi gösterilen şii-

(10) Prof. Nikerland Krayiblis, *Rusya'nın Şark Siyaseti ve Vilayet - i Şarkıye Meselesi*, Çev. Hâbil Adem, Dersaadet Matbaası, İstanbul, 1332, s. 172 - 173

(11) Ahmet Hamdi, *Âlem - i İslam' da İngiliz Misyonerleri, Müdafaa Matbaası, İstanbul, 1334, s.46. Theodor Fritsch, Tarîh Boyunca Yahudi Meselesi*, Çev. M. Abdurrahman, Akçağ Yayınları, Ankara, 1972, s. 90

arını bir maske olarak kullanmayı pek faydalı bulmuşlardı.

Hıristiyan olmayan devletler idaresindeki Hıristiyanları, istiklallerine kavuşturmak ve bu suretle siyasi emellerine âlet etmek ve parçalayacakları İslam dünyasını da ve bu suretle sömürge yapmak için, Hıristiyan çocuklarını o devletin hudutları içinde türlü adlarla açtıkları okullarda ve kuruluşlarda yetiştirir ve onlara ihtilal fikirleri aşılarken, kemale ermiş insanları da Mason localarına alarak orada kendi emellerine uygun hale getiriyorlardı.”¹²

Hıristiyanlık propagandası yapmak ve Hıristiyan olmayanları Hıristiyanlaştırmak için kurulan Misyonerlik ve teşkilatları, İngiliz, Fransız, Portekiz, Hollanda, Alman, İtalyan, İspanyol, Amerikan sömürgeciliğinin kurulmasında Mason locaları ile birlikte at başı faaliyet göstermişler, bir çok ülkeyi silahsız sömürgeleştirmek Misyoner Cemiyetlerinin çeşitli faaliyetleri sayesinde olmuştur. Özellikle Afrika'nın sömürgeleşmesi böyle olmuş, bunu veciz bir şekilde Kenya Devlet Başkanı Jomo Kenyatta şöyle dile getirmişti: “Hıristiyanlık Afrika'ya geldiğinde Afrikalıların toprakları, Hıristiyanların İncilleri vardı Hıristiyanlar bize gözlerimizi kapayarak dua - ibadet etmemiz gerektiğini öğretiler. Gözlerimizi açtığımızda, onlar bizim topraklarımızı, biz de onların İncillerini almıştık.”¹³

Ali Mazrui, “Misyonerlik ve Hıristiyanlık Afrika'da genelde Emperyalizmle özdeşmiştir” görüşlerine yer verir.¹⁴ Bunların Emperyalizmle özdeştiği bir alanda Osmanlı İmparatorluğu toprakları ve bunlar içinde özellikle Doğu Anadolu bölgesi olmuştur. Amerikalı Profesör E. M. Earle, “Bu misyonerler ve din adamları, dünyanın hiçbir ülkesinde Türkiye'deki kadar Emperyalizme hizmet etmemişlerdir” şeklinde yazar.¹⁵

Osmanlı'da Ermeni Milliyetçiliği ve ayrılıkçı emellerinin alt yapısının kurulmasına, 1830'lu yıllardan itibaren Doğu Anadolu'da açılmaya başlayan yüzlerce Misyoner okulu

sebeplere olmuştur. 19. yüzyıla gelindiğinde Türkiye Ermenileri neredeyse kendi dillerini bile unutmuşlar, her yerde Türkçeye adapte olarak Türkçe konuşmaya başlamışlardı. Onlara dillerini, tarihlerini yeniden öğreten ve bir zamanlar Doğu Anadolu'da krallıkları bulunduğu bahsederek, bunu tekrar diriltme emelleri veren Misyoner okulları olmuş, terör örgütleri Hınçak ve Taşnak Cemiyetlerinin militanları hep bu okullarda yetişmişlerdi. Yine Amerikalı Prof. Earle'nin yazdıklarına göre Misyonerler, Ermeni milliyetçilik ve istiklal ruhunu uyandırmakla kalmamışlar, Ermeni teröristlere silah, dinamit yapmak ve kullanmayı da öğreterek her fırsatta onları Müslümanlar üzerine kıskırtmışlardı.¹⁶

1892 - 1900 yılları arasında Ermeni isyanlarının veya şiddet olaylarının Doğu Anadolu'da ilk başladığı sırada, bunların sebepleri araştırılırken hep şu söylenmiştir: “Bölgeye Misyonerler ve Ermeni Komitacıları gelmesi idi Ermeni isyanları çıkmaz, kan dökülmezdi.”

Ermeni Meselesinin Siyasallaşması ve Dünyanın Gündemine Girişi

5 Mart 1878 *Ayastefanos Antlaşması*: Ermeni Meselesinin siyasallaşması ve Dünyanın gündemine girmesine Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları sebep oldu.

Osmanlı Devleti, 1877 - 78 Türk - Rus Harbinde feci bir şekilde yenilmiş, Rus orduları Batı Cephesinde İstanbul'un varoşu Ayastefanos'a (Bugünkü Yeşilköy), Doğu Cephesinde Erzurum'a kadar gelmişler, burasını işgal etmişlerdi. Sultan II. Abdülhamit, bu durum karşısında sulh istemek zorunda kaldı. Bunun sonucu, Ruslarla 5 Mart 1878'de

(12) Süleyman Külçe, *Türkiye'de Masonluk*, Nesafet Matbaası, İstanbul, 1948, s. 22

(13) Ali Mazrui, *Afrikalılar*, Çev. Y. Kaplan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992, s. 150

(14) A.g.e., s. 150

(15) Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi*, C. I, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1972, s. 290 (American Mission in Near East, s. 403 - 404'den alınmıştır)

(16) Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, Yayıncılık Matbaası, İstanbul, 1967, s. 168

çok ağır şartlarda Ayastefanos Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma, Osmanlı Devleti'nin daha erkenden "ölüm fermanları"ndan birisi özelliği taşıyordu. Antlaşma ile, neredeyse Avrupa Türkiyesi'nin (Balkanların) tamamına yakını kaybediliyordu. Romanya, Sırbistan, Karadağ'a bağımsızlık veriliyor, Tuna Nehrinden Ege Denizine, Arnavutlukta Karadeniz'e kadar Osmanlı Devletine pamuk ipliğiyle bağlı Muhtar Bulgaristan Presliği kuruyor, Avrupa'da Osmanlı Toprağı olarak Arnavutluk, Yanya, Tesalya ve Kosova'dan ibaret, İstanbul'dan tamamen tecrit edilmiş topraklarla Doğu Trakya kalıyordu. Bu antlaşmayla, Rusya Erzurum'dan çekilmeyi kabul etmiş, ona işgalinde bulunan Sarıkamış, Kars ve Doğu Beyazıt verilmişti.

Osmanlı'nın feci yenilgisinden Ermeniler de ümide kapılmışlar, İstanbul'daki Ermeni Patriği Nerses, hemen bir heyet teşkil ederek Ayastefanos'taki Rus komutanının yanına göndermiş ve ondan "Ermenilerin yaşadığı Doğu Anadolu'nun 'Ermenistan' adıyla bağımsızlığına kavuşmasına izin verilmesini veya hiç olmazsa o bölgenin Rus kontrolü altına alınması ricasında bulunmuştu."¹⁷

Rusya, Osmanlı Devleti ile Ayastefanos Antlaşması imzalamakla Balkanlardaki hedeflerine ulaşmış, bütün Hıristiyan Ortodoks milletlerin bağımsızlıklarını sağlamış (Yunanistan daha erkenden yine Rusya'nın desteğiyle 1830'da bağımsız olmuştu), artık bundan böyle Rusya'nın elinde kullanabileceği tek Hıristiyan unsur olarak Doğu Anadolu'da Ermeniler kalmıştı. Bu sefer Rusya, var gücüyle Ermeni Meselesine sarıldı. Bu mesele ile Osmanlı Devleti'ni meşgul edip onu rahat bırakmayacak ve aynı zamanda Ermenileri kullanmaya devam ederek "Sıçak Denizlere" inme milli emelinin takipçisi olarak İskenderun ve Basra Körfezlerine inmeye çalışacaktır.

Bu emellerini gerçekleştirmek uğruna Rusya, hem Ermenilere iyice nüfuz etmek

ve hem de meseleyi milletlerarası platformlara çekip kullanmak için Ayastefanos Antlaşmasına 16. madde olarak, adına kısaca "Emeni Islahatı Maddesi" denilen şu maddeyi koydurdu: "Ermenistan'da Rus askerlerinin işgalinde bulunup Osmanlı Devleti'ne geri verilmesi lazım gelen yerlerin boşaltılması, oraların iki devletin iyi ilişkilerine, zararlı karışıklıklara sebebiyet verebileceğinden Osmanlı Devleti, Ermenilerin olduğu vilayetlerde mahalli menfaatin gerektirdiği ıslahat ve düzenlemeleri yapmayı ve Ermenilerin Kürtlere ve Çerkezlere karşı emniyetini korumayı taahhüt eder."¹⁸

13 Temmuz 1878 Berlin Antlaşması: O yıllarda bugünkü Amerika gibi dünyanın süper gücü İngiltere, yalnızca Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Ayastefanos Antlaşmasını kendi menfaatlerine aykırı bularak itiraz etti ve tadilini istedi.

Rus orduları, Yeşilköy'e geldiklerinde İngiltere bundan, "Ruslar İstanbul'u işgal edip buraya yerleşecekler" korkusu ile donanmasını hemen Marmara'ya sokmuş, İngiliz deniz piyadeleri, Rusya'nın kara piyadelerini Yeşilköy'de denizden bir silah atımı mesafeden izleyerek İstanbul'a girmemeleri için onları tehdide, onlara, "İstanbul'u size yedirtmeyiz" diye bağırmağa başlamışlar, onlara da, "Biz de size İstanbul'u yedirtmeyiz" diye Rus kara piyadeleri bağırarak karşılık vermişlerdi.

İngiltere'nin itirazından anlaşılan, Ayastefanos Antlaşması iptal edilerek bütün Büyük Devletlerin menfaatlerinin korunması ve dengelenmesine yarayacak yeni bir antlaşma imzalanacaktı. İngiltere ile harbi göze alamayan Rusya, Ayastefanos Antlaşmasının tadilini kabul etti. Bu sefer, Osmanlı Devleti ile Rusya, İngiltere, Almanya, Avusturya - Macaristan ve Fransa arasında Berlin'de 13 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşması imzalandı.

(17) *Ermeni Komitacılarının Âmâl (Emel) ve Harekat - ı İbtılalîyesi*, Matbaa - i Âmire, İstanbul, 1332, s. 11

(18) Prof. Dr. Nihat Erim, *Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları*, C. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1953, s. 423

Adına “Balkanların Sevr”i dediğimiz Berlin Antlaşması, büyük ölçüde İngiltere’nin menfaatlerinin korumasına cevap veriyordu. Yeni antlaşma ile Romanya, Sırbistan ve Karadağ’ın bağımsızlığı yeniden teyit edildi. Tadil edilen konulardan olarak “Büyük Bulgaristan” üçe bölüdü. Makedonya ve kendisine muhtariyet idaresi verilen Doğu Rumeli Osmanlı Devletine bırakıldı. Bulgaristan Presliğin sınırı, Balkan dağları ve Tuna nehri olacaktı. Böylece Rusya’nın nüfusunda olacak Bulgaristan, “Sıçak Deniz” Akdeniz’den uzaklaştırılıyordu. Bosna - Hersek bir Osmanlı toprağı sayılmasına rağmen yönetimi Avusturya’ya bırakılıyor, İngilizler tarafından “Basra Körfezine inmenin kapısı” olarak nitelendirilen Doğu Beyazıt Rusya’nın elinden geri alınıyordu. Üstelik, İngiltere, Rusya’nın Basra ve İskenderun Körfezlerine inmesini önlemek için Sultan II. Abdülhamid’i tehdit ederek özel bir antlaşma, 4 Haziran 1878’de imzalanan “Kıbrıs Antlaşması” ile, Kıbrıs Osmanlı toprağı olarak kalmak ve İngiltere’ye kiralanmak şeklinde bu devlete veriliyordu. .

İngiltere, Ayastefanos Antlaşmasının bütün maddelerini tadil ettirirken “Ermeni İslahatı Maddesi” denilen 16. maddeye hiç dokunmadı ve hatta bunu Osmanlı Devleti aleyhine daha da ağırlaştırdı. Berlin Antlaşmasını 61. madde alarak giren adı geçen ıslahat maddesine “Büyük Devletler ıslahatlara nezaret eyleyecekler” diye bir cümle de eklenerek, Büyük Devletlere Ermeni Meselesi sebebiyle “işe karışma ve müdahale” fırsatı verildi.

Ayastefanos ve ardından gelen Berlin Antlaşması ile Ermeni Meselesi artık siyasetçiler arasında uluslararası boyut kazanıyor, özellikle Avrupa’nın gündemine giriyor, bu sebepten önümüzdeki yıllar, Osmanlı Devleti’nin bu sefer de eskiden “Yunan”, “Sırp”, “Karadağ” “Bulgar gailerleri” yaşadığı gibi bu sefer de gündeme yeni giren “Ermeni gailesi” ile canhıraş, ölüm - kalım mücadelelerine atılacağı anlaşılıyordu.

İngiltere’nin Emellerini Gerçekleştirmek İçin Ermeni Meselesine Sarılması

İngiltere’nin Osmanlı politikasının ana hatları: Tarihte Osmanlı Devleti’ne İngiltere kadar hem faydalı hem de zararlı olmuş bir devlet yoktur. İngiltere, Amerika Bağımsızlık Mücadelesi karşısında 1778’de savaşı kaybedip Kuzey Amerika’daki sömürgelerinden çekilince, sömürgecilikteki bütün mücadelesini Asya üzerine çevirerek Hindistan’ı “en kârlı” sömürgelerinden birisi haline getirmişti. Buraya giden en kestirme yol, Doğu Akdeniz üzerinden Kızıl Deniz ve Basra Körfezi yolu idi.

İngilizlerin “Hindistan Yolu” dedikleri bu yol, İngiltere’nin sömürgecilik ve yayılmacılıkta rakibi Çarlık Rusya’sının “Sıçak Denizlere İnme” milli emeli adı altında tehdidi altındaydı. Rusya’nın İstanbul’u işgal ile İstanbul ve Çanakkale boğazlarından Hindistan Yolu’na inmesi demek, İngiltere’nin Hindistan’da çökertilmesi demektir.

Bir süper güç olarak İngiltere, Osmanlı Devletine yönelik yeni politikasını belirlerken, Hindistan’ı korumak için Rusya karşısında Osmanlı Devletini “bir yangın duvarı” gibi koruma politikasına sarıldı. Esası, Osmanlı toprak bütünlüğünü korumak ve Osmanlı’yı Avrupalı reform örnekleri ile güçlendirmek olan İngiltere bu politikasını tam 91 yıl (1787 - 1878) yıl sürdürdü. Bu politika, 1787’de Başbakan olan William Pitt’le başladı.

Pitt, Osmanlı’nın yaşatılmasının önemini vurgulamak için şunları söylemişti: “İngiltere için Osmanlı İmparatorluğu’nun ayakta kalması, bir ölüm kalım meselesidir. Bunun aksini söyleyen kimselerle tartışmaya girmem.”¹⁹

Rus yayılmacılığı karşısında İngiltere’nin Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünü koruma politikası artarak devam etti.

(19) T. G. Rjuvara – Emin Şekip, *Türkiye’yi Bölmek İçin 100 Plan*, Çev. Y. Üstün, Semih Ofset Basımevi, Ankara, 1978, s. 21

19. yüzyılın ortalarına gelince zirveye çıktı. Rusya'yı durdurmak için 1850'li yılların başlarında adına "Mini NATO" ve "Mini Dünya Harbi" denilen 1854- 1855 Kırım Harbi ortaya çıkmıştı. Bu harbin arifesinde İngiliz Başbakanı Lord Palmerston, "Rusya'yı Tuna kıyılarında durduramazsak İndüs kıyılarında durdurmak zorunda kalırız" derken, Dışişleri Bakanı Russel de "Rusya, imparatorluğunu Türkiye'yi yok etmek üzerinde tamamlamak istiyor, ona karşı durmalı" diyordu.²⁰

Osmanlı Devleti'nin 1877 - 78 Türk - Rus Harbi'nde ağır bir yenilgiye uğraması ve ardından imzalanan Berlin Antlaşması ile topraklarının büyük bir kısmını kaybetmesi, İngiltere'nin Osmanlı'nın yaşatılması ve toprak bütünlüğünü koruması politikasını terk etmesine sebep oldu. Osmanlı Devleti'nin yaşayamayacağını anlayan İngiltere, artık bundan böyle kendisi de "Hindistan Yolu"nu korumak ve Ortadoğu petrolerine sahip olmak için mevcut Osmanlı toprakları üzerinde "işgal politikası" ve Osmanlı Devleti'nin Rusya ile sınır bölgelerinde, Rus yayılcılığını önüne "Yeni bağımsız devletler dikmek" için ayrılıkçı hareketlere aktif destek vermeye başladı.

İngiltere'nin bu yeni Türkiye politikası sebebiyle, Rusya'nın yanında İngiltere de "Osmanlı Devleti'nin kabir kazıcılığına soyunan ikinci devlet" olarak nitelendirilmeye başlandı. Osmanlı'nın yıkılışıyla gelen tarihin hükmü şu oldu: "Osmanlı İmparatorluğunu Rusya sersemletti, İngiltere yıktı." Bu sebepten, Osmanlı'nın yıkılışının son yarım asrına (1878 - 1922) damgasını vuran, Rusya'nın Osmanlı'ya maziden gelen "birinci düşmanlığı" nın yerini "İngiltere'nin birinci düşmanlığı" almış, Rusya "ikincilik"e düşmüştü.

İngiltere'nin iki bağımsız tampon devlet ideali: "Bağımsız Bulgaristan" ve "Bağımsız Ermenistan": İngiltere, sömürgecilik ve yayılcılıkta rakibi olmaya devam eden Rusya'nın "Sıçak Denizler"e inmesini önlemek için Berlin Antlaşmasından sonra Bal-

kanlarda "Bağımsız Bulgaristan" ve Doğu Anadolu'da "Bağımsız Ermenistan Projeleri" yaptı.

"Bağımsız Bulgaristan Projesi": 1877-78 Türk - Rus Harbinden sonra Osmanlı Devleti'ne pamuk ipliği ile bağlı Bulgaristan Prensligi, Rusya'nın kendisine harpte aktif desteği sonucu bu devletin yardımları ve desteği sonucu kurulmuş, bu haliyle Prenslük, Rusya'nın nüfuzuna girmişti. İngiltere, Berlin Antlaşmasının hemen ardından buradaki Rus nüfuzunu altedip kendi nüfuzunu kurmak için harekete geçti ve bunu kısa zamanda başardı.

İngiltere, Bulgaristan'daki nüfuzunu takviye için Prenslüğün bağımsız olması yolunda büyük çaba sarfetmeye ve bunun için Sultan II. Abdülhamid'i ikna etmeye çalıştı. Bu uğurda, 1887 - 1891 yılları arasında İngiltere'nin Türkiye büyükelçiliğini yapan William White büyük gayret gösterdi. "Sir William White Bulgaristan'a bağımsızlık verilmesi taraftarıydı. Bunu isterken şunu düşünüyordu: Kuvvetli bir Bulgaristan kurulacak olursa, bu devlet, Rusya'nın güneye sarkmasına engel teşkil edecek. Doğu Rumeli'nin ilhak edilmesinde²¹ White'nin de parmağı vardır. Bu meseleyi o kadar ustaca halletti ki, Padişah'ı bile gücendirmede. White, 'Osmanlı sınırlarının arkasında ve Rus sınırlarının önünde kuvvetli bir kale (Bağımsız Bulgaristan) inşa edilmesinin Osmanlı İmparatorluğu için kötü bir sonuç olmadığını Padişah'a söylemişti. Padişah'ın cevabı ise, 'Kaleler bazen içten çöker' olmuştu. Zaman Padişah'ı haklı çıkaracaktır."²²

Sultan II. Abdülhamid de kendi muhtıralarında, "Bağımsız Bulgaristan'ı Rusya'nın önüne sağlam bir duvar olarak dikmek" gerekçesini ileri sürerek İngiliz Büyükelçilerinin

(20) Maathew Smith Anderson, *The Eastern Question*, Macmillan Company, New York, 1966, s. 19

(21) Osmanlı Devletine muhtariyet idaresi ile bağlı Doğu Rumelideki Bulgarlar, Bulgaristan'a bağlanmak için isyan etmişler, Berlin Antlaşmasına taraf Büyük Devletlerin müdahalesiyle burası 5 Kasım 1865'de Bulgaristan'la birleşmişti.

(22) Henry Woods, *Osmanlı Babriyesinde 40 Yıl Türkiye Anıları*, F. Çoker, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1975, s. 225

kendisini devamlı nasıl sıkıştırdıklarından bahseder.²³

Sultan II. Abdülhamid, Bulgaristan Prensiğinin bağımsızlığını hiçbir zaman kabul etmeyecek ve hatta “Şımaran Bulgar Prensine dersini vermek için Bulgaristan’a harp ilan edecek” denilecek, fakat, Sultan’ın 1908 Jön Türk İhtilali ve 31 Mart 1909 İhtilali sonucu etkisiz hale getirilmesi sonucu bu mümkün olmayacaktır.

Bulgaristan Prensiği, 1908 Jön Türk İhtilali’nin getirdiği kargaşalıktan faydalananak Prens Ferdinand 5 Ekim 1908’de bağımsızlığını ilan edip “Kral” unvanını aldı. İhtilalden sonra yönetime hakim olmaya başlayan Jön Türkler, olayı “protesto” etmekle yetindiler. Bağımsız Bulgaristan’ı ilk tanıyan devlet İngiltere oldu.

“Bağımsız Ermenistan Projesi”: Dıştan ve içten darbelerle hızla çatırdayarak yıkılmaya devam eden Osmanlı İmparatorluğunun Balkanların yanında Asya’da da yaşayamayacağı düşüncesiyle hareket eden İngiltere, Berlin Antlaşmasından sonra, Rusya ile sınır Doğu Anadolu’da kendi nüfuzunda bağımsız bir Ermenistan devleti kurmak için harekete geçti. Bütün hareket noktası ve emeli, “Bağımsız bir Ermenistan Türkiye’den daha önemli bir Akdeniz’i koruma unsurudur. Bu suretle Rusya’nın Şark yolu kapanmış olur” oldu.²⁴

1900’li yılların başında Robert Kolejin müdürlerinden olan George Washburn’un yazdıkları: “Ermenilerin durumu, bilhassa Anadolu’nun içinde, Berlin Antlaşmasından sonra gittikçe fenalaşmaya başlamıştı. Bu durumdan İngiliz politikasının sorumluluk hissi büyüktür. İngiltere, Ermenilerin haklarını savunmaya, onlar için ıslahat temin etmeye kurulmuş ve Ermenileri muhtar bir Ermenistan eyaleti kuracağı fikriyle tahrik etmiştir. Bunu, kısmen Hristiyanlık gayretiyle fakat daha çok bizzat kendi menfaatleri için yani muhtar bir

Ermenistan’ı Rusya’nın ilerlemesine engel olacağı düşüncesiyle yapmıştır.”²⁵

Ermeni ayrılıkçıları da Berlin Antlaşmasından sonra, bağımsızlık emellerini gerçekleştirmek için kedilerine yardımcı “en büyük ortakları” olarak İngiltere’yi görmeye başlamışlardı.

Ermeni - İngiliz ortaklığı veya işbirliğinin Berlin Antlaşmasından sonra, Bağımsız Ermenistan Devleti’ne gidişte kullandıkları en büyük argüman, adı geçen antlaşmanın 61. maddesi oldu. Ermeniler kendileri açısından bu maddenin önemini şöyle dile getiriyorlardı: “Berlin Kongresi, Ayastefanos Antlaşmasının 16. maddesi yerine 61. maddeyi koymakla kalmadı, yani maddenin sıra numarasını değiştirmekle yetinmedi. İleride kuracağımız ulusal binanın (Ermeni Devleti’nin) temellerini de attı...

Gerçi Avrupa bize özerklik vermedi, ama bize öyle bir madde bağışladı ki, bu bizi erişmek için yanıp tutuştuğumuz amacımıza ulaştıracaktır.

Babiâli, Ermenilerin yaşadığı yerlerde gereken reformları yapmaya söz verdi. Bu reformlar bir gün idari özerkliğe dönüşecektir. Cesaretimizi yitirmeyelim. Bize bahşedilen nimetlerden en büyük yararı sağlamaya çalışalım. Avrupa elimize silah verdi. Paslanmadan bu silahı kullanalım...

Babiâli, bu reformları gerçekleştirmez ise eyleme geçmek gerekir. Babiâli, Ermenileri Kürtlere ve Çerkezlere karşı korumaya söz verdi. Kürtler ve Çerkezler cezalandırılmadan kalırsa harekete geçmek gerekir.

Babiâli, gereken reformların yapılmasını gözetlemek (nezaret etmek) için Büyük Devletlere de söz verdi. Büyük Devletler, bu

(23) Sultan Abdülhamid, *Siyasi Hatıratım*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1975, s. 150

(24) Krayblis, s. 175

(25) George Washburn, *Fifty Yers in Constantinepole and Recolections of Robert College*, The University Press Cambridge, Boston and New York, 1909, s. 201 - 202

gözetlemeyi yapmazlar ya da yetersiz kalırlarsa eyleme geçmek gerek. Berlin Kongresiyle bir altın madeni elde ettik. Bu maden ocağını çalıştırmak ve altını çıkarmak bize düşer.”²⁶

İngiliz - Ermeni ortaklığı, Berlin Antlaşmasında sonra “61. madde madeni” ni işletmek için hemen harekete geçti. Adı geçen antlaşmanın imzalanışının daha bir ayını doldurur doldurmaz, İngiliz Büyükelçisi Layard, 18. 8. 1878’de Babıâli’ye bir nota vererek, 61. madde ile istenilen ıslahatların derhal başlamasını istiyor, bir de “Islahat Programı” gönderiyor, programın esasını, Doğu Anadolu’da yabancıların kontrolünde jandarmanın teşkilatı, mahkemeler ve vergi toplama müesseselerinin kurulması teşkil ediyordu.²⁷

Sultan II. Abdülhamid, İngilizlerin bu ilk ıslahat istekleri dahil, 1880’li yılların sonuna kadar sürekli ardada gelen hiçbir ıslahat isteklerini yerine getirmedi. Çünkü, bu istekler yerine getirilirse olacaklar belli idi: “Abdülhamid, Ermenilerin oturdukları vilayetlerde (Berlin Antlaşmasına göre, Erzurum, Diyarbakır, Sivas, Harput, Van ve Bitlis) ıslahat yapılmasını şiddetle ret ediyordu. Çünkü Avrupa memleketlerince ıslahatın eninde sonunda muhtar ve hatta müstakil bir idare bahşetmek manasına geldiğini bildirdi. Nitekim, Yunanistan, Sırbistan, Romanya, Karadağ, Bulgaristan, Sisam, Lübnan ve Girit misalleri ortada idi. Bütün bu yerlerin imparatorluktan çözümlü kopmasına veya pamuk ipliği ile bağlı hale gelmesine, Batı devletlerinin ıslahat teranesiyle kıskırttıkları, müdahaleleri sebep olmuştu. Aynı şeyi Doğu Anadolu’da da tatbik etmek, İmparatorluğun nüvesini teşkil eden anayurdun da parçalanmasına yol açmak demektir.”²⁸

Sultan II. Abdülhamid de kendi muhtıralarında, “Ermeni Islahatı” nı değerlendirirken, “Islahat adı altında İslamı yok etmek ve Ermenileri tercih ve kuvvetlendirmek ile sonunda istiklallerine sebep olmak” görüşlerine yer verir.²⁹

Balkan Milliyetçiliğinin Ermenilere Yanlış Model Oluşu ve İçine Düşükleri Büyük Hata

Ermeni Meselesinin “çok boyutlu” ve iki taraf için de “Büyük Trajedi” oluşu: Tarihte Türk - Ermeni Kader Birliğinin bozuluşunu incelemeye devam ediyoruz. Bunun sebeplerinden birisi olarak da Ermenilerin Balkanlardaki Hıristiyanların ayrılıkçı hareketlerini daha doğrusu Balkan Milliyetçiliğini örnek aldıklarından bahsetmiştik.

Ermeni Meselesi ile ilgili bir kitap yazan bana okuyucularım devamlı şunu sormuşlardır: “Hocam, Ermeni Meselesi nedir, bize kısaca özetler misiniz?” Onlara verdiğim cevap şu olmuştur: “Ermeni Meselesi, çok boyutlu bir meseledir. İki taraftan da kan akmış, ölenler, öldürenler, göçe zorlananlar olmuştur. Olay iki taraf için de ‘Büyük Trajedi’dir. Biz tarihçiler olarak olayları belgelere dayalı olarak inceleyip sonunda “Suçlu aya kalk” diyerek son hükmümüzü verdiğimiz zaman asıl suçluların Ermeniler olduğunu görüyoruz. Kanlı olayları, şiddet olaylarını ilk başlatanlar Türkler olmamış, Müslümanları Doğu Anadolu’da soykırıma ve göçe zorlamak için şiddet olaylarını ilk çıkaranlar Ermeniler olmuş, Müslümanlar ise, kendilerini müdafaaya geçerek ölmek için öldürmüşlerdir. Doğu Anadolu’dan eğer biz Ermenileri çıkarmasa idik onlar bizi çıkaracaklardı. Üstelikte kendileri % 20 azınlıkta oldukları halde büyük bir haksızlık ve adaletsizlik sergilenenecekti.”

Islahatlar uygulanmayınca şiddete başvurmak kararı: Bunları belgeleri ile anlatacağız. Ermeniler, Berlin Antlaşmasının “Ermeni Islahatı” ile ilgili 61. maddesini yorumlarken, bu maddenin Osmanlı Devleti tarafından

(26) Bilal Şimşir, İngiliz Belgelerinde Osmanlı Ermenileri, *Milliyet*, 6 Nisan 1983, s. 5 (Ermeni ayrılıkçılarından Nurias Ceras’ın 1879’da Ermenilere hitaben yayınladığı broşürden alınmıştır.)

(27) Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. I, K. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1963, s. 7

(28) *Mufassal Osmanlı Tarihi*, Haz. Heyet, C. 6, İskit Yayınevi, İstanbul, 1963, s 3364

(29) Sultan Abdülhamid, *Devlet ve Memleket Görüşlerim*, Çığır Yayınları, İstanbul, 1976, s. 69

uygulanmasıyla durumlarının güçleneceği, ıslahatların ardından muhtariyet (özerklik), bunun ardından ise tabii olarak bağımsızlıklarının geleceğini hayal ediyorlardı. Bağımsız Yunanistan, Romanya, Sırbistan, Bulgaristan vb. hep bu yolu takip ederek doğmuştu. Doğu Anadolu Ermenilerinin Balkan Milliyetçiliğinden birinci olarak taklit ettikleri ve kendilerine model aldıkları husus bu oldu.

“Balkan Modeli”nin içinde bağımsızlık hedefine ulaşmak için Osmanlı Devletine karşı isyanlar, şiddet olayları vardı. Osmanlı Devleti, kendisinden koparak bağımsızlığa götürecek ayrılıkçı unsurların her ıslahat isteğini ret ettikçe, bunları kabul ettirmek için şiddete başvurmak gündeme gelmiş, tarihte adına Yunanistan, Sırbistan, Romen, Bulgar vb. isyanları denilen isyanlar başlamış, kan dökülünce, “acıma hissi” ile bunlara müdahale eden Hıristiyan Büyük Devletler, işin içine özellikle “din gayreti” ni de sokarak “Müslümanların Hıristiyanları zulmetmesine, katletmesine müsaade edilemez” denilerek, Osmanlı Devleti’nin işlerine müdahale ile ayrılıkçı unsurların ıslahat, giderek muhtariyet ve bağımsızlık istekleri yerine getirilmiş, Osmanlı Devleti böyle parçalanıp yok olmuştu.

Ermenilerin, Balkan Milliyetçiliği Modelinden taklit ettikleri bir husus da şiddet olaylarına başvurarak emellerini gerçekleştirmek oldu. Nurias Ceras, 61. maddeyi yorumlarken “Osmanlı Devleti ıslahatları uygulamaz ve Büyük Devletler de buna kayıtsız kalırlarsa sıra eyleme geçmeye gelecek” demişti. Eylemden maksat, şiddet olaylarını başlatmak, bunlarla Büyük Devletlerin müdahalelerini kendi lehlerine çekip hedeflerine ulaşmaktı.

Bulgaristan İsyanını taklit için kurulan terör örgütleri: Gerçekten de Sultan II. Abdülhamid 61. maddeyi uygulamayınca, Ermeniler açık açık Balkan Milliyetçiliğinin şiddet metotlarını uygulayacaklarını dile getirmeye başladılar. Şiddet olaylarını başlatmak için yurt dışında 1887’de İsviçre’de Hıncak,

ardından Kafkasya’da 1890’da Taşnak isimli terör örgütleri kuruldu. Bu örgütler, hedeflerine ulaşmak uğrunda kendilerine, yakın zamanda yaşanmış (1870 - 1876 Bulgar İsyanı) ve hedefine ulaşmış “Bulgaristan modeli” ni örnek almışlardı. Terör örgütlerinin kurulması, “Bulgarların misalini ve ihtilalini takip için girişilecek olaylara bir hazırlıktı. Fakat, Ermeniler İngilizlerden ümitvar olmaya (ıslahatların uygulanması konusunda) olmaya devam ediyorlardı. 1878’de Doğu Anadolu’da seyahat eden Henry C. Barkley’e göre Ermeniler her yerde İngiliz himayesi altında reform ümitleri ile dolu idiler. Birçok ihtilalci şunları söylüyordu: Bulgaristan Rusların müdahalesi sonucu bağımsız oldu, Ermeniler de niçin İngilizlerin müdahalesi sonucu bağımsız olmasınlar.”³⁰

Bir Ermeni Komitacısı (terör örgütü militanı) ile konuşan İstanbul’da bir Amerikan okulu olan Robert Kolej’in kurucusu Dr. Cyrus Hamlin, 23 Aralık 1893’de Congregationalist Journal gazetesinde yayınlanan mektubunda, komitacının takip edeceği metot olarak kendisine şunları söylediğini yazar: “İmparatorluğun her yerinde örgütlenen Hıncak çeteleri Türkleri ve Kürtleri öldürtmek, köyleri yıkmak için fırsat gözetecekler. Sonra dağlara kaçacaklardır. Bunun üzerine, kuduran Müslümanlar ayaklanarak savunmasız Ermenilere saldıracak ve bunları öylesine bir canavarlıkla öldüreceklerdir ki, Rusya, insanlık ve Hıristiyan uygarlığı adına memleketi işgal etmek üzere ileri atılacaktır.” Dr. Hamlin, Ermeni Komitacısına bunun “Düşünülecek en insafsız ve en şeytani bir plan” olduğunu söylemesi üzerine, komitacı kendisini şöyle savunur: “Kuşkusuz size böyle görünmektedir; fakat biz Ermeniler, bağımsızlığınızı kazanmaya kesin kararlıyız. Avrupa, Bulgaristan’da yapılan korkunç şeylerle ilgilendi ve bu memleketi kurtardı. Milyonlarca kadın ve çocuğun kanlarının dökülmesiyle yükselecek olan bizim sesimize de kuşkusuz kulak verecektir.”

(30) William L. Langer, *The Diplomacy of Imperialism 1890 – 1902*, Alfred A. Knopf, New York, 1972, s. 142

1892 - 1900 zaman diliminde Doğu Anadolu'da şiddet olaylarının en civcivli zamanında bölgede Rusya'nın başkonsolosluk görevinde bulunmuş General Maywesky'in yazdıkları: "Türkiye'deki Hristiyanların - bu sefer de Ermeniler - Türklerin zulüm ve baskısına maruz bulduklarını Avrupa'ya göstermek icap ediyordu. Fikir pek doğru. Sırbistan ve Bulgaristan böyle doğmuştu. Ermeniler de bu örneklerden faydalanacaklardı. Propaganda şu şekil aldı: Ancak kan dökmek lazımdır ki, Ermeniler bağımsızlıklarına kavuşsunlar! Kan dökünüz!... Ermeni ihtilalcileri patırtı çıkartarak, milletleri arasında faal ve fedakar göründüklerini zannediyorlardı. Ne olursa olsun mutlaka kan dökülmesi gerektiği düşüncesinde idiler. Ermeni kanı dökülünce hemen Avrupa'nın gelip Ermenistan'ı kısa zamanda kuracağına inanıyorlardı. Başka türlü bu derece vahşet irtikap edilemezdi. Muhariyet idaresi emelleri kuvvetli olmasaydı Londra'nın emriyle binlerce hayat telef olur muydu? Buna sebep ne? Sonradan Ermenileri kesiyorlar diye bağırabilmek! Daha doğrusu hem kendi kendilerini kesiyorlar, hem de sonra, kesiyorlar, aman geliniz, kurtarınız diye feryat etmek! Ermeni Meselesine emsal tarihte başka bir ihtilal görülmemiştir."³¹

"*Millet -i Sadıka'nın huzur ve refah içinde oluşu ve Ermeni İsyanına sebep olacak şartların bulunmaması*: Doğu Anadolu vilayetlerinde yerleşik ve nüfusun % 20'sini teşkil eden Ermeniler, çalışkanlıkları ve becerileri sayesinde bölgenin en huzurlu insanları olup, Türkler, Kürtler ve Çerkezlerden ibaret Müslüman komşuları ile ciddi denilebilecek sorunları yoktu. Ermeni isyanına sebep olacak şartlar mevcut değildi. Bunun böyle olduğu birçok Hristiyan yazarın ve hatta bunlar içinde Ermeni yazarların yazdıkları kitaplar da bile yer alır. Bunlardan birkaç örnek:

A. J. Arberyy: "Gerçekten hem İstanbul'da hem de İmparatorluğun Doğu vilayetlerinde bu devletin vatandaşlarının bir parçası olan Ermeniler, bu devlet hayatında çok

mutlu, ileri derecede rahat, hayatlarından memnun bir statü içinde yaşıyorlardı."³²

Avendis K. Kajlan: "Bu halka (Ermeniler ve bütün gayri Müslimler) hakkaniyet ölçüleri içinde davranılır, zulüm yapılmaz, resmi himaye altında kendi geleneksel hukuk kurallarını, örf ve adetlerini serbestçe yaşayarak hayatlarını uyum içerisinde sürdürürlerdi."³³

Alman Generali Moltke'nin Doğu Anadolu'yu gezi izlenimlerinden olarak 4 Nisan 1839'da yazdıkları: "Asya Ermenilerinin büyük bir kısmı dinç, itaate alışkın, refah içinde yaşayan bir halktır."³⁴

General Maywesky: "1895 senesine kadar Ermenilerin Türkiye'deki yoksullukları hep hayali ve mübalağalı uydurma hikayelerdir... Olaylar, Komitacıların hayallerindeki tasavvur ettikleri ve icraya koydukları bir komedyadan başka bir şey değildir..."

1895'de Van'da Ermeni - Müslüman ilişkileri çok iyiydi. Bu iki millet birbirleriyle dostça geçiniyorlardı.

1895'de ilişkiler birden ters yüz oldu. Komitacıların Müslümanları Ermeniler aleyhine kışkırttıkları görüldü. Türk vahşetleri bir gerçek olmayıp, isteyerek uydurulmuş siyasi bir hikayedir. Gerçeği olduğu gibi söylemek gerekirse, Doğu'da vahşi olanlar Müslümanlar değil, tersine Doğulu Hristiyanların olduğunu itiraf etmek yerinde olur. Her çeşit kötülüğü Doğulu Hristiyanlar yapmışlar, sonra bunları himayesiz Müslümanlara yüklemişlerdir."³⁵

Doğu Anadolu'da Ermeni şiddet olaylarının en civcivli dönemi 1895 - 1898'de Doğu Anadolu'yu gezerek hatıralarını yazan Amerikalı George H. Hepworth da "Bir Er-

(31) General Maywesky, *Van - Bitlis Vilayetleri Askeri İstatistiği*, Matbaa -i Askeriye, İstanbul, 1330, s. 134

(32) A. J. Arberyy, *Religion in the Middle East*, Volume: I, Cambridge University Press, Cambridge, 1969, s. 489

(33) Kajlan, s. 31

(34) Daviç Contenson, *Anadolu'da İslabat, Ermeni Meselesi, Suriye Meselesi*, Çev. R. Rifki, Nesafet Matbaası, İstanbul, 1328, s. 32

(35) Maywesky, s. 136

meni Bilgini” dediği (onun ismini Ermeni Komitacılarının saldırlarından korumak için vermiyor) bir “Ermeni Akili” kişi ile konuşmasını aktarır. Hepworth, “Ermeni Bilgini”ne sorar: “Huzurunuz yerinde mi ? Hukukunuz gözetiliyor mu?” “Bilgin” cevap verir: “Birkaç yıl öncesine kadar sulh ve sükun içinde yaşadığımız zaman Ermeniler çok iyi bir durumda idiler. Bir başkası tarafından gaspedilen malı mahkemelerce geri alınıp iade edilirdi. Fakat, Komitacılar geldikten sonra durum değişti; huzurumuz bozuldu.”³⁶

Kendisine, “Başka ülkeler dahilinde yaşamaktansa Türkiye’de yaşamayı tercih ederiz. Çünkü, burada daha fazla hürüz” sözlerine sarfeden “Ermeni Bilgini” ne Hepworth, “Bulgaristan’ı örnek alacak mısınız?” diye sorunca, bu soruya “acı acı gülümseyerek”: “Arkadaşım, bu deliliğin bir dramı olur. Bölgemiz Bulgaristan’a benzemez. Burada Ermeniler azınlıkta olup, Müslüman kasaba ve köylerinde 10, 20 ve belki de 30’ar kişilik aileler olarak bulunmaktadır” cevabını verdikten sonra, Ermeni Komitacılarının deliklerinin cezasını çektiklerinden bahisle şunları söyler: “Ah! Önceleri biz çok mutlu bir halktık. Vergimizi öder, işimizle gücümüzle uğraşır, huzur ve refah içinde yaşadık. Fakat, Berlin Antlaşması...! İngiltere’nin işi karıştırmaması yok mu? Eğer, Avrupa bizi kendi halimize bırakmayı isterse iyi bir geleceğe sahip olabiliriz. Fakat, halk olarak bizim kötü bir duruma düştüğümüz görülüyor. Zavallı Ermeniler...! Avrupalılar bizi Türklere karşı fena bir hırsıyla tahrik ettiler... Yazık! Memleketimiz harap oldu.”³⁷

Şiddet olaylarının başlatılması için “Ermeni’nin Ermeni’yi kırmaması”: Silahlı eğitimlerini tamamlayan ve adlarına tarihimizde “Ermeni Komitacıları” denilen teröristler, şiddet olaylarını başlatmak için 1892’nin başlarından itibaren Doğu Anadolu’ya giriş yapmaya başladılar. Planlarında olan kanlı olayları başlatmak uğrunda bölgedeki yerleşik Ermenileri Müslümanlara saldırmak için kışkırttılar. Bölgeye, Ermeni Komitacıları gelmeseler ve

bu kışkırtmaları olmasa idi, Ermeniler zaten huzur ve refah içinde yaşadıklarından kendiliklerinden isyan etmeleri mümkün değildi. Ermeni Komitacılarının bu kışkırtmalarında ortaklarının İngiltere ve Rusya, özellikle İngiltere olduğu ve Ermeni halka hangi vaatlerde bulunarak onları isyana teşvik ettikleri hakkında görgü tanığı olarak Hepworth’un yazdıkları: “Şimdi özetle ben, Ermeni katliamlarına Ermeni Komitacılarının sebep olduğunu söylersem, bir gerçeği, hem de çok önemli bir gerçeği söylemiş olurum...

Arada bir Ermeni Komitacılarının tevcüzlerini yenilemeleri mümkündür. Onlar, maksatlarını açıkça söylüyorlardı: Kendileri olayların gerisinde, Türklere Ermenileri birbirlerini öldürmeye teşvik ederlerse, Avrupa’nın kuvvete başvurarak müdahale edeceğine ve bunu sonucu Ermeni Krallığını yeniden kuracaklarına inanıyorlardı. Bu ileriye göremeyen durumları ve hilekarlıklarıyla İngiltere ve Rusya tarafından tahrik edilen Ermeniler yanlış kararlara varıyorlardı.

İngiltere, onları yeni çabaları için övüyor ve teşvik ediyordu. İngilizler, gece karanlığı bastırınca, şehirlerin sokaklarında gizlice dolaşarak, isyana söz vermeleri halinde hükümetlerinin onlara yardıma koşacağına dair vaatte bulunuyorlardı.

Rusya ise, Anadolu üzerine gizlice el uzatmaya hazırды. O, Akdeniz’e doğru yavaşça çalışıyordu. Katliamlara gizlice gülen İngiltere, Komitacıları sinsice tahrik ederek bir diğer isyana sebep oluyordu. Bunun üzerine bir anne tavı ile Ermenilere sahip çıkan Rusya, onlar nezdinde sempati kazanarak hamileri sıfatını almak istiyordu.”³⁸

Doğu Anadolu’daki Ermeniler, işin başında Ermeni Komitacıları, İngiltere ve Rusya’nın kışkırtmalarına aldanmadılar. “Kendileri ile iyi komşuluk münasebetleri içinde yaşadığımız Müslüman komşularımızla bizi

(36) George H Hepworth, *Through Armenia on Horsback*, E. P. Dutton, New York, 1898, s. 325

(37) A.g.e., s. 332

(38) Hepworth, s. 339 - 342

düşman etmeyin” dediler. Hatta, kendilerini kışkırtan Ermeni Komitacıları hakkında hükümet memurlarına şikayette bulunarak, onların yakalanması ve cezalandırılmasını sağladılar. Kendilerinin de yakalayabildikleri komitacıları elleri ile hükümet memurlarına teslim ettiler.

Ermeni Komitacıları baktılar ki, kışkırtmaları ile Ermenileri Müslümanlarla ta-
kıştırmak mümkün olmayacak. İşte tam bu sırada “hilekarlıklara ve şeytani usullere” başvurular. Türk, Kürt ve Çerkez kıyafetine (kısaca Müslüman kıyafetine) giren Ermeni Komitacıları, Ermeniler üzerine kendileri saldıran ilk kanlı olayları böyle başlattılar. Olayların en civcivli zamanında bölgeyi geze-
rek Sultan II. Abülhamid’e rapor veren Hüseyin Nazım Paşa, raporunda bu hilekarlardan geniş olarak bahseder.³⁹

14 Olayları yaşayan Müslüman halk ta-
rafından da Ermeni Komitacılarının hilekarlıkları görülmüş, bu sebepten halk nezdinde Ermeni Meselesinin sebepleri anlatılırken hep “Ermeni Ermeni’yi kırdı” görüşlerine yer verilmiştir. Bu sebepleri, Osmanlı çocuğu babam Mustafa Kocabaş’a sorduğumda bana hep “Oğlum, Ermeni Ermeni’yi kırdı” derdi.

Eğer Doğu Anadolu’ya Ermeni Komitacıları giriş yapmasalar, kışkırtmalarda bulunmasalardı, Ermenilerden de Müslümanlardan da binlerce kişinin ölmesine ve binlercesinin yerlerinden yurtlarından edilerek iki taraf için de “Büyük Trajedi” ye sebep olan şiddet olayları yaşanmazdı. Bu cümleden olarak da görgü tanığı Maywesky şunları yazar:

“İhtilal cemiyetleri, Taşnak ve Hınçak namıyla komitelere ayrılmıştı. Bunların hepsi köylüyü teşvik etmek için Sivas’tan başlayarak İran ve Rusya sınırına kadar evvela da-
ğıldılar. Okullardaki öğretmenlerden başlayarak, bunlar vasıtasıyla gençlere Müslümanlar aleyhine kin ve düşmanlı hissi telkin ettiler. Üç - dört sene gibi az bir zaman içinde birçok gençleri ölüme hazırladılar.”⁴⁰

“Nerede Ermeni Komitacıları görünse, hemen orada yağma ve katliam başladığının en açık delili Sason olaylarıdır. Bilakis komitacıların bulunmadığı mahallerde Ermeniler pek rahat hayat sürmüşlerdir.”⁴¹

“Nereden Ermeni Komitacıları el çekmiş ise, oradaki Ermeniler rahat yüzü görmüştür. Şimdi bu komiteler faaliyete başlarsa, Ermeniler tekrar eski huzursuzlukları yaşarlar.”⁴²

General Maywesky gibi olayların görgü tanığı İngiltere’nin Erzurum Konsolosu Robert Graves de 1893 - 1896 yılları arasında bütün Doğu Anadolu’yu gezerek, kan dökülmesine Ermeni Komitacılarının sebep olduklarına dair hatıralarında şunları yazar: “Bütün bunlar içinde huzur bozucu olaylara sebep olanın en tehlikelisi yurt dışında faaliyet gösteren Ermeni cemiyetleri idi. Bunlar halk arasında faaliyette bulunarak, isyan ve fitne tohumları yayıyorlar, halinden memnun olmayan bazı öfkeli gençleri mahalli isyan cemiyetleri halinde teşkilatlandırıyorlardı. İsyan hazır olan bu teşkilatlara verilecek bir işaretle isyan başlatılacak, Türklerin bunlara müdahalesi kaçınılmaz hale gelecek, bunun sonucu isyancıların ümit ettikleri dış müdahale ortamı doğacaktı.”⁴³ Graves’in çıkardığı son hüküm özetle şu olmuştu: “Doğu Anadolu’ya Ermeni Komitacıları gelmemiş olsa idi, olaylar yaşanmaz, bir tek Ermeni öldürülmezdi.”

Görgü tanığı Hepworth da hatıralarında, Müslüman komşuların Ermeni komşularını nasıl koruduklarını kendisiyle görüştüğü “Ermeni Bilgini”nin dilinden şöyle aktarır: “Size, Türklerin bize büyük ölçüde arkadaşça ve iyi kalplilikle davrandıklarına dair çok örnekler verebilirim. Acılı günler devam ederken, binlerce Ermeni’yi Türk komşula-

(39) Geniş bilgi için bakınız: Hüseyin Nazım Paşa, *Ermeni Olayları Tarihi*, C. I-II, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1994, s. 14 - 421

(40) Maywesky, s. 124

(41) A.g.e., s. 137

(42) A.g.e., s. 126

(43) Robert Graves, *Storm Centres of Near East*, Hutchanson and Company, London, 1975, s. 143

rı, onları, hükümete karşı Komitacılara dahil bulunmamaları sebebiyle, öldürülmeye layık kimseler olarak görmedikleri için korudular. Olayların en fırtınalı günlerinde bile Türkler, dayalı döşeli evlerini çok sayıda Ermeni firarisine açtılar. Ben bundan daha az bir şey söyleyemem. Türklere şükran borcumu açıkça ortaya koymaya hazırım.”⁴⁴

Türklerin “Anavatan Anadolu” İdealine Çarparak Yok Olan Ermenilerin Ham Hayalleri

Osmanlı’da “Anavatan Anadolu” ve onu “ne pahasını olursa olsun korumak” ideali nasıl ortaya çıktı? Osmanlı Devletinin 1877 - 78 Türk - Rus Harbi’nde feci bir şekilde yenilmesi sonucu Balkanlardaki topraklarının büyük bir kısmını kaybetmesi ve üstelik harp sırasında Türklere yönelik yaşanan “soykırım baskıları ve katliamları” ile “etnik arındırma” sonucu Türklerin Anadolu’ya kabileler halinde göçe zorlanması, başta Padişah Sultan II. Abdülhamid olmak üzere bütün Osmanlı aydınları ve sivil -asker bürokratları nezdinde şu düşünce ve ideali uyandırdı: “İmparatorluğumuz gittikçe parçalanarak küçülüyor, harplerden kaçan Türkler her yerden (Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu’dan göçlerle) Anadolu’ya gelerek burada toplanıyorlar. Bunlardan anlaşılacak şudur ki, İmparatorluğumuzun zaten merkez toprakları olan Anadolu yarımadası, içinde son tutunacağımız ‘Anavatan toprakları’ olacaktır. Ya istiklal ya ölüm kararlılığı içinde ‘Anavatan Anadolu’ yu korumalıyız.”

1856 - 1878 döneminde Balkanlardaki Hristiyanlık ve Hristiyan milletlerin ayrılıkçı emellerine bağlı olarak ortaya çıkan “Balkan Milliyetçiliği” daha erkenden Anadolu’da “Ermeni Milliyetçiliğine model” olduğu gibi, aynı topraklar üzerinde bu sefer de Anadolu topraklarının asli unsuru Türkler arasında “Hiç olmazsa veya en kötü ihtimal Anavatan Anadolu’da ilelebet bağımsız olarak yaşamak” 1 esas olarak uyanan “Türk Milliyetçiliği”nin “Anavatan Anadolu Projesi”nin yürürlüğe konulmasına da yol açıyordu.

Sultan II. Abdülhamid’in “Yahudilerin Anavatanı Filistin’de Bağımsız Yahudi Devleti Projesi” ni akim bırakması: “Anavatan Anadolu Projesi” ilk uygulamalarını, Sultan II. Abdülhamid’in şahsında kendisini gösterdi. Bunun belli başlı iki tezahürü, Osmanlı yatırımlarının artık bundan böyle Rumeli’ye değil Anadolu’ya yapılması ve Anadolu’ya dışarıdan gayri müslim göçlerin alınmamasına başlanması ve özellikle “Anadolu’nun bağrında bağımsız bir Ermenistan Devleti”nin kurulmasını, Padişah’ın “ölümü pahası”na da olsa engellemesi oldu.

Sultan II. Abdülhamid, kendi döneminin 1880 - 1900 zaman diliminde Rusya’da ve Avrupa’da Pogromlar (Yahudilere yönelik ananevi baskı, zulüm ve katliamlar) yeniden başlayıp, 15. yüzyılın başlarındaki İspanya ve Batı Avrupa’daki Pogromlar sonucu, Yahudilerin “huzur bulmak” için tekrar “hürriyet ve huzurunu vatanı Osmanlı toprakları” na göçü gündeme gelince ve üstelik buna bir de Filistin’de tarihteki Yahudi Krallığı’nı diriltme emelinin adı Siyonizm cereyanının varlığı eklenince, “Anavatan Anadolu Projesi” çerçevesinde Yahudi göçlerine karşı çıktığı görüldü. Bununla ilgili olarak bir muhtırasında şunlardan bahseder: “İmparatorluğumuzun dahilindeki boş araziye iskan etmek için, münasip (uygun) şekilde muhaceret (göç) tedbirlerine ihtiyaç var. Fakat Yahudi muhaceretini münasip telakki edemeyiz. Yabancı dinden olanları, kıymık gibi kendi etimize, kendimize soktığımız devreler geçti. Devletimizin hudutları dahilinde ancak kendi milletimizden olanları ve bizimle aynı dini paylaşanları kabul edebiliriz.”⁴⁵

Sultan II. Abdülhamid, bunlardan bahsetmenin yanında, 1883’de çıkardığı fermanlarla Anadolu ve Filistin’e olan Yahudi göçlerini yasaklamış, hatta göç edenlerin ülkeden çıkarılması istemiş, bu göç yasaklarını kaldırmak için Dünya Siyonist Teşkilatı başkanı Theodor Herzl, Viyana’dan İstanbul’a

(44) Hepworth, s. 324

(45) Sultan Abdülhamid, *Siyasi Hatıratım*, s. 57

1998 - 1902 yılları arasında tam 6 kere gelecek Sultan II. Abdülhamid ile Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya olan borçlarının ödenmesi, Türkiye'nin Yahudi sermayesi ve teşebbüsü ile kalkındırılması karşılığı Sultan'la pazarlığa oturarak, her defasında ondan ret cevabı almış, en sonunda Herzl, Sultan iş başında kaldıkça Filistin'de bir "Yahudi Milli Yurdu" kurulamayacağından bahisle onun devrilmesi için Siyonistlere emir vermiş, bu cümleden olarak hatıralarında şunları yazmıştı: "Helen bir tek plan aklıma geliyor: Sultan'a karşı bir kampanya açmalı; bu iş için de sürgün edilmiş prensler ve Jön Türklerle temas kurulmalı... Türkiye'nin dağılmasını beklemeliyiz."⁴⁶

Sultan II. Abdülhamid, Filistin'de İslam dünyasının göbeğinde bölge için bir "çıban başı" olacak ve "Anavatan Anadolu" ile sınır "Yahudi Devleti"nin kurulmasına izin vermemişti. Hatta, kurulması planlanan bu devletin sınırları dahilinde Anavatan Anadolu'dan topraklar bile gösteriyordu. Herzl, hayalindeki müstakbel Yahudi Devleti'nin sınırlarını şöyle çizmişti: "Sınırlar, Kuzey'de Kapadokya dağları (Orta Toroslar, giderek Şanlıurfa'nın içinde yer aldığı Haran ovası)), Güney'de Süveyş kanalına kadar olan alanı kapsamalı. Devamlı tekrarlanacak slogan: Davut ve Süleyman'ın Filistin'i olmalıdır."⁴⁷

Herzl'in çizdiği bu sınırlar içindeki "Büyük Yahudi Vatanı" na "Kitab - Mukaddes Coğrafyası" veya "Vaat Edilmiş Topraklar" deniliyordu. Rivayetlere göre bu tabirler, Hz. Davut tarafında Filistin'de kurulan "Yahudi Krallığı"nın Hz. Süleyman zamanında büyütülerek "Nil'den Kapadokya'ya" "Büyük Bir Yahudi İmparatorluğu" haline getirilmesi yanında, İncil'le birlikte yayınlanması sonucu adına "Kitab-ı Mukaddes" denilen Tevrat'daki şu ifadelerden kaynaklanıyordu: "O gün Rab (Allah) Abraham'la (Hz. İbrahim) ahdedip (söz vermek) Mısır ırmağından (Nil nehri), Büyük ırmağa (Fırat nehri) kadar bu diyarı senin zürriyetine (soyuna) verdi."⁴⁸

Siyonistler, Herzl'in verdiği emir doğrultusunda Sultan II. Abdülhamid'in muha-

lifleri, "Meşrutiyet'in alanı" davasını güden Prens Sabahattin ve Jön Türklerle işbirliği yapıp 1908 Jön Türk İhtilali ve ardından gelen 31 Mart 1909 İsyanı ile Sultanı etkisiz hale getirip "Meşrutiyet Türkiye'si" ortamından Filistin'e sahip olmak ideallerine kapıldılar.

Jön Türkler, ilkin gerek Siyonistlerle yaptıkları işbirliği ve gerekse "Meşrutiyetin ilanı ve sevinci" sarhoşluğu içinde Sultan II. Abdülhamid'in Filistin'e olan göç yasaklarını Haziran 1909'da kaldırdılar. Ama, bu yasak kaldırma işi 3 ay sürdü. Jön Türkler, Ağustos 1909'da Sultan'ın göç yasaklarına döndüler. Buna sebep, Siyonizm'i artık onların da "Vatan bölücü bir faaliyet" olarak algılamalarından ileri gelmişti.

Meşrutiyet Türkiye'sinden de aradıklarını bulamayan Siyonistler, bu sefer Herzl'in "İkinci Plan" olarak "Türkiye'nin dağılmasını beklemeliyiz" planını devreye soktular. Bu planın uygulanmasına, 1914 - 18 zaman diliminde yaşanan I. Dünya Harbi büyük fırsat verdi.

Siyonistler, bu sefer de emellerini gerçekleştirmek için Osmanlı Devleti ile savaş halinde olan İtilaf Devletlerinden(İngiltere, Fransa ve Rusya) İngiltere'nin yardımını almaya yöneldiler. Osmanlı Devleti'nin savaşta yenilip dağılmasını sağlamak için kurulan gönüllü Yahudi birlikleri, İngiliz orduları safalarında Çanakkale ve Filistin Cephelerinde Osmanlı ordularına karşı savaştılar. Çanakkale'deki bir alay Yahudi birliğinin adı Zion Mule Corp (Siyon katır Alayı) ve Filistin'de 500 kişilik askerden ibaret birliğin adı ise "Kral Askerleri" idi. "Kral Askerleri"nin kurucusu Rusyalı Siyonist Wladimir Jabotinsky, Siyonizmin emeline ulaşması için Osmanlı Devleti'nin yenilmesi ve parçalanması gerektiğine dair hatıralarında şunları yazar: "Türkiye'nin dağılması sonucu Yahudiler lehine doğabilecek ihtimaller daha büyük önem ta-

(46) Theodor Herzl, *The Complete Diaries of Theodor Herzl*, Edited by Patai, Herzl Press, Thomas Yoseloff, New York- London, 1960, Volume: I, s. 374 ve Volume: III, s. 1080

(47) A.g.e., s. Volume I, s. 342

(48) *Tevrat, Tekvin Kitabı*, Bab: 13, Cümle: 15 - 16)

şıyor. Türkiye'nin küçük bir askeri müdahalede dağılacığı konusunda en ufak bir şüphem yoktu...

Filistin'i kurtarmak için öncelikle Türkleri yenmek gerek. Darbeyi doğudan mı, batıdan mı vuracağız; bu sadece teknik bir soru: Her cephe, Siyonizm'e giden bir yoldur.⁴⁹

Gerçekten de Siyonistlerin hayat ettikleri gibi Osmanlı Devleti yenildi ve dağıldı. I. Dünya Harbi'nden sonra Filistin "Siyonist Plan" gereği 1920'de İngiliz manda idaresine verildi. 1920 - 1948 zaman dilimini kapsayan bu yönetim döneminde, İngiliz himayesi ve desteği ile "Yahudisiz Filistin" Yahudilerle dolduruldu. 1948'de Yahudi nüfusu Arap nüfusu ile eşitlenince (990 bin Arap ve 900 bin Yahudi), bu fırsattan istifade ile Yahudiler 1947'de Araplara saldırdılar. "Buhrana bir çözüm yol bulmak için" denilerek Birleşmiş Milletler Cemiyeti'nin 1948'de yapılan toplantısından "İsrail Devleti" nin kurulması kararı çıktı.

Böylece, Siyonistlerin kendi itiraflarıyla I. ve II. Dünya Savaşları daha çok Yahudilere yarararak Siyonizm'in emelleri gerçekleştirilmiş oldu.⁵⁰

Sultan II. Abdülhamid'in "Bağımsız Ermenistan Devleti Projesi"ni akim bırakması: Sultan II. Abdülhamid'in, kendi "Anavatan Anadolu Projesi"ni gerçekleştirmek uğrunda Osmanlı tarihinde adlarına "Siyonizm Davası" sını denilen davadan sonra ve ondan daha da önemli bir dava "Ermeni Davası" oldu. Sultan, "Ermeni Davası" nı akim bırakmak için birinci olarak diğer bir kısım örneklerde (Sırp, Bulgar, Lübnan, Girit vb.) görüldüğü gibi giderek "Ermeni Bağımsızlığı"na yol açacak "Ermeni İslahatı Maddesi" ni uygulamadı. Sultan, bir muhtırasında bu ıslahatın "içyüzü"nü açıklarken, "İslahat adı altında İslamı yoketmek ve Ermenileri tercih ve kuvvetlendirmek ile sonunda istiklallerine sebep olmak" görüşlerine yer verirken, bir diğer muhtırasında şu görüşlere yer veriyordu:

"Bu tehlike de Maaz - Allah (Allah korusun) Memalik -i Şahane (Osmanlı Devleti) içinde bir takım tavaif -i mülük (küçük küçük devletler) kurarak, bunlar dahi pek az müddet devam edebilip, bir harp ile yahut birbiri tarafından yok edilecekleri ve bunun üzerine bir konferans toplanarak Maz - Allah Lehistan'ın taksimi gibi bir taksim meselesi üzerine konulmasından ibarettir. Şimdiki hal Ermeni Meselesi olmayıp, bu mesele tavaif -i mülükü teşkil eden Ermenilerin âlet edilmesinden ibarettir."⁵¹

Sultan II. Abdülhamid, Ermeni İslahatını uygulamayınca, İngiliz - Ermeni Komitacıları işbirliği 1892 yılından itibaren Doğu Anadolu'da adına "Ermeni İsyanları" denilen isyanları başlattı.

Bu isyanları bastırmak için bölgede yeteri kadar Osmanlı askeri birlikleri yoktu. Sultan, ülkeyi Doğu Anadolu'ya yerleşik halkla birlikte korumak için harekete geçti. 80 kadar Kürt aşiret reisini İstanbul'a davet ederek onlara kendi adıyla anılan "Hamidiye Alayları" nı kurdurdu. Bu, Türker ve Kürtlerin ortak vatanı Anadolu'da kendilerini birlikte korumak için giriştikleri yeni bir "Türk - Kürt Kader Birliği" nin tezahürü oluyordu.

Aşiret reisleri, Sultan'ın girişiminden çok memnundular. II. Abdülhamid, büyük kabul salonunda "plan"ını açıklayıp konuşmasını bitirdikten sonra ayağa kalkan aşiret reisleri ona çılginca tezahüratta bulundular. "Padişahım Çok Yaşa! Baba Abdülhamid!" diye bağırıyorlardı. Kaba saba yapılarıyla bağırmalarından salonun avizelerinin sarkan camları şangırdamıştı.

Bu son girişimiyle Sultan, artık "Anavatan Anadolu"yu korumak kararlılığını iyice ortaya koymuştu. Onu yok etme planlarını

(49) Wladimir Jabotinsky, *Sadece Bir Emir Kipi İsrail'i Kur*, Çev. A. Aşçı, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2014, s. 10 v 24

(50) Siyonistlerin, emellerini gerçekleştirmek uğrunda Jön Türkler ve İtilaf Devletleri ile olan ilişkileri için, belgelere dayalı olarak geniş bilgi için bakınız: Süleyman Kocabaş *Tarihimizin Kara Delikleri 1866 - 1918*, Süleyman Kocabaş Kütüphanesi, Kayseri, 2014, s. 32 - 71

(51) Sultan Abdülhamid, *Devlet ve Memleket Görüşlerim*, s. 69 ve 157

akim bırakacaktı. Bu cümleden olarak 16 Ocak 1894'de Alman Büyükelçisi Prens de Radolen'e şunları söylemişti: "Yemin ederim ki, Ermenilerin yanlış tazyikatına kesinlikle boyun eğmeyeceğim ve muhtariyete götüreceğ ıslahatı kabulden ise ölmeyi tercih ederim."⁵²

Sultan II. Abdülhamid, 10 Ekim 1896'da da İngiltere'nin Türkiye'deki ünlü ajanı ve Sultan'ın kendisinin de "ajanı olarak kullandığı"ndan bahsedilen Prof. Arminius Vambery'e şunları söylemişti: "Bizden Sırbistan, Yunanistan ve Romanya'yı almakla Avrupa ellerimizi ve bacaklarımız kesmişti. Bütün bunlara karşı Osmanlı milleti sessiz kalmıştır. Fakat, bir Ermeni sorunu yaratmak ile bağrımızı deşmek istiyorsunuz. İşte, buna dayanamayız. Kendimizi savunmak zorundayız ve savunacağız."⁵³

Sultan II. Abdülhamid zamanında (1876 - 1909) büyük toprak kayıpları yaşanmıştı. 1878 Berlin Antlaşmasıyla Romanya, Sırbistan, Karadağ onun zamanında bağımsız olmuş, Bulgaristan pamuk ipliğiyle bağlı hale gelmiş, İngiltere 1878'de Kıbrıs'a yerleşmiş, Fransa 1881'de Tunus'u işgal etmiş, 1882'de Mısır İngiltere'nin işgaline uğramış, yine İngiltere, 1890 - 1900 zaman diliminde Basra Körfezi Emirlik ve Şeylikleri ile ikili antlaşmalar yaparak bunları nüfuzuna almıştı. Osmanlı Devletinin bütün bu toprak kayıpları, kıyılarından ve çevrelerinden kayıplar olduğu için bunlar, ona ve milletimize fazla dokunmadı. Ama iş, "son tutunacak toprak" olan Anadolu'ya gelince böyle olmadı. İnsan, elsiz, bacaksız kör - kötürüm de olsa yaşayabilirdi ama, bağı (karnı) deşik yaşayamazdı. II. Abdülhümed'in yukarıdaki toprak kayıpları yaşanırken koymadığı "kararlılık"ı Anadolu için koyması işte bu sebepten boşuna değildi. Bu kararlılığını, şiddet olaylarının başladığı 1892'den itibaren ortaya koyarak, Ermeni isyanlarının bastırıldığı ve İngiltere'nin işten el çektiği 1900'lü yılların başına kadar gösterdi ve sonunda adı geçen devletin el çekmesi sebebiyle Ermeni isyanları, terörü veya şiddet olaylarının "birinci perdesi" böylece kapandı.

Ermenilerin Kullanımının İngiltere ve Rusya Arasında Rekabet Konusu Oluşu ve İngiltere'nin İşten El Çekmesi

İngiltere ve Rusya arasında rekabet konusu oluşu: 1878 Berlin Antlaşmasına kadar, Osmanlı Ermenilerini "Sıcak Denizler" e inmek milli idealini gerçekleştirmek için Çarlı Rusyası kullanmıştı. Rusya, adı geçen antlaşmayı müteakip bu kullanımı İngiltere'ye kaptırınca, "geçici bir süre" Ermeni Meselesinden el çekti veya bu meselede kendisini "pasif" e aldı. Doğu Anadolu'da İngiltere'nin nüfuzunda kurulacak "Bağımsız Ermeni Devleti"ni kendi emellerine aykırı buluyordu.

İngiltere'nin Ermenileri kullanırken bütün arzusu, İngiliz -Ermeni Komitacıları işbirliğiyle Doğu Anadolu'da şiddet olayları çıkarılınca, 1870 - 1876 zaman dilimindeki Bulgaristan'daki olaylar gibi bu olayları da Osmanlı Devletine diplomatik veya silahlı bir müdahale fırsatı görerek ve bu uğurda yanına Rusya, Fransa ve Almanya gibi büyük devletleri de alarak işe birlikte karışıp, Ermenilerin de Bulgarlar gibi bağımsız olmalarını sağlamaktı.

Ermeniler, Osmanlı - Rusya sınır boylarında yaşadıkları için İngiltere'nin kendi müdahalesine ortak olmak için öncelikle üzerinde durduğu devlet Rusya oldu. İngiltere'nin bütün hesabı, diplomatik ve silahlı müdahale olacaksa, inisiyatif kendisinde bulunduğu halde bunu Rusya ortağı ile birlikte yapıp amacına ulaşmaktı.

Rusya için ise, artık köprülerin altından çok sular geçmişti. "Kötü Bulgaristan örneği" gözünün önünde duruyordu. Bulgaristan, Rusya'nın nüfuzunda kurulmuş, daha sonra buradaki bu nüfuzu alteden İngiltere, Bulgaristan'ı kendi nüfuzuna alarak Rusya'nın Balkanlar yönünden olan "Sıcak Denizler" e

(52) Bayur, C. I, K. I, s. 77

(53) Prof. Dr. Mim Kemal Öke, İngiliz Casusu Prof. Arminius Vambery'nin Gizli Raporlarında II. Abdülhamid ve Dönemi, Üç Dal Neşriyatı, İstanbul, 1983, s. 95

inme yolunu kapamıştı. Rusya, aynı halin, İngiltere'nin nüfuzunda olacak bağımsız bir Ermenistan'da Kafkasya'da yaşanmasını istemediği için, İngiltere'den kendisine gelen bütün müşterek müdahale tekliflerini geri çevirdi.

“Rusya önce uygun bulunduğu milliyet politikasına (Ermeni milliyeti politikası) şimdi karşı çıkıyordu. Adı geçen devlet, Bulgaristan'ın kendi aleyhine kışkırtılmakta olduğunu görüyor ve İngiltere'nin âdeta koruyucusu ve ona bağlı bulunacak olan muhtar (özerk) veya bağımsız yönetime sahip bir Ermenistan kurulması halinde aynı tehlikeye maruz kalacağından korkuyordu. Hatta, Rusya başbakanı Prens Lubanof, ‘Bulgaristan gibi başımıza bağımsız bir Ermenistan çıkmasını istemiyoruz’ diyordu. Rusya için Fırat ve İran’a doğru güneye serbest bir yola ihtiyaç duyuyordu. Rusya vaktiyle Polonya’da esaretine aldığı bütün tebaasına uygulamış olduğu korkunç merkezîyetçi politikasını Kafkasya Ermenileri hakkında ve fakat daha az şiddetle uyguluyordu.”⁵⁴

Başbakan Lubanof, İngiltere'nin kendisine yönelik “Osmanlı Devletine birlikte müdahale” isteklerini devamlı geri çevirmiş, gerekçe olarak sürekli, “Biz Batıdaki (Bulgaristan’daki) hatamızı Doğuda da tekrar etmeyeceğimiz için bir Ermeni Bulgaristanı istemeyiz” ifadelerini kullanmaya devam etmişti.⁵⁵

Ermeniler, eğer, İngiltere ve Rusya arasında cereyan eden kendileri üzerinde olan bu “çirkin hesaplar” dan haberdar iseler, (ki, kanaatimizce haberdardılar) oyuna gelmemeleri, bunlara âlet olarak kendilerini ateşe atmamaları, huzur içinde yaşadıkları Osmanlı yönetimine sadık olmaları gerekirdi. Sanki, basiretleri bağlanmıştı veya kader ağlarını örüyordu.

İngiltere'nin Ermeni Meselesinden el çekmesi: Sultan II. Abdülhamid'in “Ermeni İslahatı” nı uygulamaması ve Ermeni terörünü de 1900'lü yılların başında iyice ezmesi,

İngiltere'yi Ermeniler üzerindeki emelleri konusunda büyük hayal kırıklığına uğratmış, hele başta Rusya olmak üzere Büyük Devletlerin⁵⁶ İngiltere'ye destek vermemeleri ümitlerini büsbütün kırmıştı.

Bu arada, Sultan II. Abdülhamid, İngiltere'yi lehine hizaya getirmek için büyük diplomatik girişimlerde bulundu. Bu uğurda İstanbul'daki ve hatta çoğu kez sarayında misafir ettiği hem İngiliz hem de kendi ajanı Profesör Vambery'i kullandı. Sultan, Vambery'i yanına çağırarak, kendisinin İngiliz devlet adamlarını ikna etmesi için Ermenilerin hiçbir zaman Bulgarlara benzer bir sorun olmayacakları, Ermenistan'ın eksi zamanlardan beri coğrafi bir bölge ad olduğunu, bugün ise tüm siyasi ve etnolojik önemini söyledikten sonra, “ Bugün Ermenilerin siyasi düşüncelerinin hedefi Erzurum, Beyazıt, Erzincan, Muş, Van, Bitlis ve Diyarbakır'ın sadece üçte biri Katolik, Protestan ve Ortodoks mezheplerine bölünmüş Ermenilerle, çoğunluğu ise Müslüman Türk ve Kürtlerle iskan edilmiştir. Herhalde İngiliz liberalleri benim dindaşlarımızın çoğunluğunun kaderini bu medeniyetsiz azınlığın eline bırakmamı ve böylece bu yörede Rusya'nın tezgahlarına zemin hazırlamamı beklemiyor...”

Ermeniler aslında, Şark gelenekleriyle bütünleşmiş, 500 seneden seri bizimle barış içinde kaynaşmış, hiç de savaşçı ve saldırgan olmayan bir Şark ırkıdır. Eğer, arada bir üzücü hadiseler rastlanıyorsa, bunların sebebi, Ermeni milletinin karakterini bilmeyen yabancı politikacıların kışkırttığı ajanlardır...

Ermenistan'daki kötü şartları düzeltmeye hazırım, ama bağımsız bir Ermenistan'ın kuruluşuna müsaade edeceğime şu kellemleri keserim daha iyi. Ermenistan'ın tesisi

(54) Edoward Driault, Şark Meselesi, Çev. Nafiz, *Muhtar Halit Kitabhanesi*, İstanbul, 1328, s. 329

(55) İsmail Hami Danişment, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972, s. 333

(56) Sultan II. Abdülhamid, Ermeni Meselesi konusunda İngiltere'yi yalnız ve başarısız bırakmak için Büyük Devletlerden Fransa, Almanya, İtalya gibi devletlere usta diplomatik girişimleri ve çeşitli “imtiyazlar” vererek onları Ermeni Meselesine destek vermekten uzak bulundurmuş, hatta Rusya'yı da bu işten uzaklaştırmak için onunun da gönlünü alacak işler yapmıştı.

sadece dindaşlarının açısından çok büyük bir adaletsizlik örneği değil, aynı zamanda iktidarının ve Türkiye'nin varlığının da sonu demektir” şeklinde görüşlerini ortaya koymuştu.⁵⁷

II. Abdülhamid'in Vambery'e bu sözlerine benzer daha bir çok sözleri, onun Türkiye lehine kazanılmasına ve bu yolla onun da İngiliz devlet adamlarını iknaya çalışması sonucu 1900'lü yılların başında İngiltere'nin Ermeni Mesesinden el çektiği görüldü.

Vambery, İngiliz devlet adamları ve basınına ikna için onlara sürekli mektuplar yazdı: 1 Kasım 1895'de Sır Thomas'a yazdığı mektupta şunlardan bahsediyordu: “Üzülerek belirteyim ki, Ermeniler bugüne kadar fazlasıyla şımartılmışlardır. Onlara karşı gösterilen sempati, müstebit bir otoriteye karşı ayaklanan devrimcilere duyulan şevkati çoktan aşmıştır...”

20

1895'deki ayaklanmaların İngiltere'de örgütlenen ve İngiliz liberallerinin fazlasıyla değer verdiği Ermeni İhtilal Komitelerinin gizli tahrikleriyle gerçekleştiğine inanıyorum...

İngiliz hükümetinin basını ile birlikte ortaya koydukları tutum inanılır gibi değildir. Başta Times olmak üzere İngiliz gazetelerinin sergiledikleri büyük riyakârlık kelimelerle anlatılamaz. Ve şunu belirteyim ki, İngiliz kamuoyu hiçbir zaman bu kadar korkunç bir şekilde aldatılmamıştı.

Kendimiz bu politikanın hangi amaca hizmet ettiğini, İngiltere'nin başarı sağlamak için böylesine kirli ve haksız yollara başvurmalarının gerekli olup olmadığını ve sonunda bu başarının tüm Müslüman Asyası'nda yarattığı düşmanlığa değip değmediğini sormalıyız.

Evet, sayın bayım, Ermeni Meselesine ilişkin tüm siyasaletarın her politikacı için bir bilmece ve her İngiliz dostu için ise büyük bir

acı olduğunu söylememe izin veriniz. Bugün hiç kimse İngiltere'nin insancıl emellerine kacak kadar saf değildir. Asıl amaç, Anadolu ile Kafkasya arasında bir tampon bölge yaratmak olsa dahi bu pratik bir çözüm olarak görülmemelidir. Bu projeyi gerçekleştirebilmek için her şeyden önce coğrafi bir Ermenistan yaratmak gereklidir. Oysa ki, etnik açıdan bölgedeki Müslümanlar Ermenilerden beş kat daha (Ermeni nüfus Müslüman nüfusun % 20'si kadar) nüfus yoğunluğuna sahiptir. Ve ilave olarak, İngiltere kılıcını böğrüne saplar-ken, Rusya'nın ellerini göğsünde kenetleyip sessizce bekleyeceğine inanıyor musunuz? Hepimiz Mösyö Nelidof'un (Rusya'nın İstanbul'daki büyükelçisi) İstanbul'da ikili oynadığını biliyoruz. Ne zaman Rus basınında İngiliz aleyhtarlığı işlenmeye başlanırsa, işte o zaman İngiltere'de Ermeni Komitelerinin Rusya'ya karşı projelerinden bahsedilmeye başlanır. Ermeni sorununda nasıl aldatıldığını İngiltere artık açık ve kesin bir şekilde görmüştür.”⁵⁸

Vambery, 4 Haziran 1894'de İngiliz Dışişleri Bakanı Salisbury'a yazdığı mektupta da şu görüşlere yer verir: “Anadolu'nun etnik dağılımı incelendiğinde birkaç yüz Ermeni için binlerce Müslümanı feda edebileceğimiz gerçeği unutulmamalıdır. İnsancıl çabalarımız sonucu çok büyük bir adaletsizlik ve zulüm ortaya çıkabilecektir. Üstelik, Mezopotamya'ya inmek isteyen Rusya'ya Kuzey Anadolu'nun kapılarını açarak Büyük Britanya'nın sömürgeci çıkarlarını tehlikeye atmış olmaz mıyız? Olaya İngiltere'nin açısından baktığımda, ben bir Ermeni devletinin kurulmasına yönelik her adımı İngiltere'nin hayati çıkarlarına yönelmiş günahkar bir hücum olarak nitelendiriyorum. Bu nedenle, ister Muhafazakar olsun, ister Liberal İngiltere'nin tüm vicdanlı devlet adamları Ermenilerin bu ham hayallerine dur demek zorundadırlar... Her zaman birleşik kitleler halinde yaşayan ve Müslüman nüfusa karşı çoğunluğu meydana

(57) Öke, s. 47

(58) A.g.e., s. 98

na getiren Rum, Romen, Bulgar ve Sırp'ların durumu, seyrek grupları oluşturan dağınık Ermeniler için taklidine cesaret edilecek bir örnek olamaz.”⁵⁹

İngilizlerin bizzat kendilerinin de dile getirdikleri bu gerçekler de etkili olacak ki, İngiltere'nin 1900'lü yılların başında Ermeni Meselesinde birdenbire el çektığı görüldü. Bu durum karşısında yalnızlığa ve sahipsizliğe itilen Ermeni Komitacıları İngilizlere, “kendilerini yüzüstü bıraktıkları”nda bahisle ateş püskürüyorlar, böylece, 1878 -1900 zaman diliminde İngiltere - Ermeni Komitacıları işbirliğine dayalı olarak Doğu Anadolu'da bağısız Ermenistan devleti kurma faaliyetinin tarihteki “Birinci safhası” veya “Birinci perdesi” kapanıyordu.

Ermeni Tehciri Gerçeği: Kim Kimi Çıkaracaktı ve Adalet Nasıl Tecelli Etti?

Ermeni Komitacılarının Sultan II. Abdülhamid'a suikastı: İngiltere'nin kendilerine yönelik desteğini çekmesinden büyük bir ümitsizliğe kapılan ve Siyonistler gibi Sultan II. Abdülhamid işbaşında kaldıkça emellerinin gerçekleşmeyeceğini anlayan Ermeni Komitacıları, kendilerine yeni yollar aradılar. Akıllarını hemen gelen, Sultan'ın ortadan kaldırılması oldu. Bunun için, planlarını yurt dışı ve yurt içinde yapıp hazırlıkları tamamlandıktan sonra 5 Temmuz 1905 Cuma günü, II. Abdülhamid Yıldız camiiinde Cuma namazı kılarak ona suikast düzenlediler.

Suikast için gizli gözeneklerine 100 kilo dinamit yerleştirilmiş bir araba, “ziyaretçi arabası” süsü verilerek Padişah'ın arabasının yanına park edilmiş, Sultan'ın camiden çıkıp arabasına bineceği sırada patlatılacak şekilde saat ayarı yapılan bomba, Sultan'ın, yapılan hesaptan 2 dakika 42 saniye sonra gelmesi sonucu, bu müddet içinde patlamış, II. Abdülhamid kurtulmuş, patlamadan 23 kişi ölmüş 58 kişi yaralanmıştı.⁶⁰

Sultan'ın, o gün için 2 dakika 42 saniye gecikmesine sebep, camiden çıkarken karşına aniden çıkan Seyhülislam Cemalettin Efendi ile kısa bir müddet için selamlaşması, hal- hatırlar sormalarından kaynaklanmış, işte bu “bir an gecikme” Sultan'ı ölümden kurtarmıştı.

Sultan, “Bir Ermeni Devleti kurulmaktansa ölümü tercih ederim” demişti. Bununla, sanki başına geleceklere önceden mail olmuş, Ermeni Komitacıları da zaten ondan kurtulmak için onu öldürmeye kalkışmışlardı. “Allah'ın verdiği canı Allah alır” derler. Padişah'ın ömrü daha dolmamış, kader ağlarını örmemiş olacak ki ölümden kurtulmuştur.

Çeşitli kaynaklarda Ermeni Komitacılarının bu suikast girişimini Siyonistlerle birlikte planladıklarından da bahsedilir.

Ermeni Komitacılarının Jön Türklerle işbirliği: Ermeni Komitacıları, Sultan II. Abdülhamid'i öldürerek etkisiz hale getiremeyince, bu sefer de ondan kurtulmanın yeni bir yolu olarak Sultan'ın muhalifleri Jön Türklerle işbirliğine gittiler. Bu teklif önce Komitacıların kendilerinden geldi. Komitacılarla Jön Türklerin işbirliği mutabakatı ve programı Cenevre'de yapılan bir toplantıda kararlaştırılmış, toplantıya katılan görgü tanıklarından Jön Türk Ahmet Bedevi Kuran, hatıralarında, Ermenilerin işbirliği gerekçelerinden olarak şunları yazmıştı: “Birinci toplantıda Ermeniler, maksatlarını açıkça söylemişler ve Ermeni Komiteleri tarafından Sultan Hamid aleyhine yapılan suikastın kötü sonuçlar verdiğini ve bu yüzden birçok paranın heder edildiğini itiraf ettikten sonra, Ermeni Komitelerinin bağımsız hareketlerinin gerek memleket ve gerek kendileri için iyi olmadığına kanaat getirdiklerini izah ederek açıkça ortaya koymuşlar, istenilen hedefe varabilmek amacıyla ortak bir program düzenlenmesini ve takip edilecek yolların şimdiden tayin ve tespitini teklif etmişlerdir... İstibdada (Sultan II.

(59) A.g.e., s. 89

(60) Tahsin Paşa, *Abdülhamid ve Yıldız Hatıraları*, Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul, 1933, s. 204

Adülhamid'in yönetimi) son verilmesi için ortak bir program tayin edilmiştir.”⁶¹

Jön Türklerin Ermeni Komitacılarıyla ilişkileri ve programları, Türkiye ve Türk milleti aleyhine o derece kötü ve çirkin ilişkiler özelliği göstermiştir ki, bunları gerçek bir millet ve vatansever Türkün duyguları ve inançları ile telif etmek mümkün değildir. Jön Türkler, Sultan'a Ermeni Komitacılarının kullandıkları aynı dil ve üsluplarla yüklenmişler, “Kızıl Sultan”, “Despot” ve hatta “Millet ve vatan hainliği”ne kadar varan haksız suçlamalarda bulunmuşlardır. Bu çirkinliklerin doruk noktalarından birisi Jön Türlerin, Ermeni Komitacılarının Sultan'a düzenledikleri suikastı alkışlamaları ve onun ölmemesinden duydukları acıları dile getirmeleri olmuştur. Bunlardan şair Tevfik Fikret, “Biraz Geçikme” (2 dakika 42 saniyeye atfen) başlıklı şiirinde şu ifadeleri kullanmıştır: “Ey şanlı avcı, tuzağını beyhude kurmadın; / Attın, fakat yazılar ki vuramadın!” “Şanlı Avcı” Ermeni komitacısı, öldürülmemesine üzüntü duyulan “av”ı ise Sultan II. Abdülhamit'tir.

Sultan II. Abdülhamid, Jön Türklerin gerek kendisine yönelik suikastlarını alkışlamalarına ve gerekse onlarla aleyhine işbirliği yapmalarına ateş püskürmüş, suikastı alkışlamalarını değerlendirirken “Hiçbir namuslu Ermeni, padişahına kasteden eli bombalı ırkdaşına ‘şanlı avcı’ diyecek kadar alçalmamıştır” ifadelerini kullanırken, onlarla işbirliği hakkında ise şunları söylemiştir: “Ben Ermenilerin bağımsızlık sevdasına kapılmalarına şaşmıyorum, hele Büyük Devletler tarafından tahrik edildiklerini bildikten sonra... Fakat Avrupa'ya kaçıp orada benim aleyhime gazete çıkaran bazı Jön Türklerin Ermeni Komitacılarıyla işbirliği yapmalarına, onlardan para almalarına hâlâ şaşıyorum.

Hem Osmanlı ülkesini parçalanmaktan kurtarmak istediklerini söylüyorlar, hem parçalayanlarla işbirliği, ahit birliği yapıyorlar! Eğer aralarına nifak sokmasaydım, işi nereye kadar götüreceklerdi acaba! Anado-

lu'nun göbeğinde bir Ermeni devleti kurmak vatanperverliklerinin ispatı mı olacaktı?”

Jön Türklerin Ermeni Komitacılarıyla ilişkilerinin bozulması: Temmuz 1908 Jön Türk İhtilalini Sultan II. Abdülhamid askeri tedbirlerle bastıramayınca 24 Temmuz'da Meşrutiyeti ilan etmek zorunda kalmıştı.

Meşrutiyet'in ilanı ile ülkeye “hürriyet, adalet ve eşitlik rejimi” geleceği propagandası yapıldığı için, Meşrutiyet taraftarı Jön Türkler bunun cazibesine kapılarak, artık Büyük Devletlerin Osmanlı'nın içişlerine karışmayacakları ve ayrılıkçı emeller peşinde koşan Ermeniler, Yahudiler, Rumlar, Bulgarlar, Arnavutlar, Araplar vb. bu ideallerini terk ile “Aynı ortak vatan” da herkese kanunlar önünde eşit ve adaletli muamele yapıldığı halde “Osmanlı Vatandaşlığı” statüsünde huzur ve refah içinde yaşayacaklarını hayal ediyorlardı.

Jön Türkler, imparatorluk ve devletin yaşatılması için “samimi olarak” böyle düşünüyorlardı ama, Büyük Devletler ve Ayrılıkçı Unsurların düşünceleri başka idi. “Meşrutiyet ilanı veya Meşrutiyet Açılımı” nı Büyük Devletler, kendi yayılmacı ve sömürgeci, Ayrılıkçı Unsurlar, bağımsız milli devletlerini kurmanın bir âleti olarak kullanılmak istiyorlar, “Abdülhamid'in İstibdadı altında yapılamayanlar, Meşrutiyet Türkiye'sinin hürriyetler ortamında daha rahatlıkla yapılır” düşüncesiyle Meşrutiyet'in ilanını için Jön Türklerle işbirliği yapıyorlardı.

Meşrutiyet Türkiyesinde hem “Meşrutiyetin ilanında öncü rol oynayan cemiyet” adıyla isim yapan ve hem de bu inhisarcılığından faydalanarak seçimleri kazanması sonucu iktidara gelen İttihat ve Terki Cemiyeti / Partisi (kısaca İttihatçılar), yönetime hakim bir parti olmuş, karşına ana muhalefet partisi olarak Hürriyet ve İtilaf Partisi (Kısaca İtilafçılar) çıkmıştı.

İttihatçılar, özellikle Doğu Anadolu'da yoğun olarak yaşamalarına rağmen Anavatan

(61) Ahmet Bedevi Kuran, İnkılap Hareketlerimiz ve Jön Türkler, Tan Matbaası, İstanbul, 1946, s. 234 - 235

Anadolu'nun her tarafına yayılmış olarak yaşadıkları halde, Ermenileri ayrılıkçı emellerinden vazgeçirip Türklerle bir arada tutmak için ellerinden gelen her şeyi yapmışlardı.

Meşrutiyet Türkiye'sinde (1908-1918) "Meşrutiyet açılımı" denilerek, Osmanlının geleneksel yönetim düzeni "Zımmiler Statüsü"⁶² tamamen ortadan kaldırılarak, diğer gayri Türk ve gayri Müslim azınlıklar yanında Ermeniler de Türklerle her alanda aynı haklara sahip olmuşlardı. Yönetimde artık Müslüman - Gayri Müslim ayrımı yapılmıyordu. Ermeniler de askere alınıyorlar, devlet memuru hatta milletvekili ve vezir - nazır (bakan) bile oluyorlardı. İttihatçılar, "Türk - Ermeni eşitliği"ni vurgulamak için iki Ermeni'yi bakan yapmışlardı. Bunlar, Hariciye Nazırı Gabriyel Norodükyan ile Posta Telgraf Nazırı Oskar Efendi idi. Görülüyor ki, devletin "en mahrem" denilen iki önemli kuruluşu iki Ermeni'ye emanet edilmişti. Artık, "Yönetim" de "Vatan" da Ermeniler ile Türkler arasında "Ortak ve eşit faydalanma" ya girdiğinden, "Meşrutiyet açılımı iyi oldu" deniliyordu.

Genelde Ermenilerden kaynaklanan sebeplerden işlerin hiç de böyle olmayacağı görüldü. Emelleri, bağımsız Ermenistan'ı kurmak olan ve 1892 - 1900 zaman diliminde ilk Ermeni terör olaylarını başlatan terör örgütleri Taşnak ve Hınçak dimdik ayakta duruyorlardı. Bunlar, Jön Türlerle işbirliği ve Meşrutiyet açılımından faydalanarak yurda giriş yapmışlar, hürriyet ortamından faydalanarak yurdun her tarafında teşkilatlanarak Ermenileri bağımsızlık emelleriyle doldurmuş devam ediyorlardı. Anlaşılan, Ermeniler de diğer ayrılıkçı unsurlar gibi, Türkiye'de "Osmanlı idaresinde refah ve huzur"un değil, "milli bağımsızlık emelleri"nin takipçisi idiler. Onları, huzurlu etmek için ne yapılırsa yapılsın bağımsızlıklarını elde etmedikçe tatmin etmek mümkün değildi. Siyonistleri, ne pahasına olursa olsun Filistin'de milli devletlerini kurmaktan vazgeçirmek nasıl ki mümkün değilse, Ermenileri de Anadolu'nun göbeğinde bir Ermeni devleti kurmaktan vazgeçir-

mek mümkün değildi. Böylece, "Meşrutiyet açılımları" fiyasko ile sonuçlanmış, bu açılımın öncüleri İttihatçılar hayal kırıklığına uğramışlardı.

Ermeni Meselesinde perdenin ikinci defa açılışı ve Ermeni Tebciri: Ermeni Meselesinde "İkinci Perde", I. Dünya Harbi başlayınca açıldı. Siyonistler, bu harbi nasıl ki kendilerini, yanıp tutuştukları bağımsızlık emellerine götüren bir harp olarak görüyorlarsa, Ermeni Komitacıları da kendi bağımsızlıkları için "altın bir fırsat" olarak görüyorlardı. Hele, 1878 Berlin Antlaşmasında sonra İngilizlerin kullanımını ve istismarına girdikleri gibi bu sefer de "öncü devlet" olarak Çarlık Rusyasının tahriki ve istismarına girdikleri halde.

Osmanlı Devleti, I. Dünya Harbinde kendisinin ittifaka girdiği İttifak Devletleri (Almanya, Avusturya- Macaristan) yanında İtilaf Devletleri (İngiltere, Rusya ve Fransa) ile savaşmış, savaşa ilk tuttuğu devlet, Kafkasya Cephesinde Rusya olmuştu. Kasım 1914'ün başında taraflar birbirlerine savaş ilan etmişler, bunun hemen ardından gelen Sarıkamış Harekatı denilen savaş, 14 Aralık 1914 - 8 Ocak 1915 zaman diliminde, Osmanlı Devleti harbe hazırlıksız ve zamansız girdiği için büyük bir facia ile sonuçlanmış, savaşa katılan 90 bin kişilik III. Ordu'dan 10 bini kurtulabilmiş, Osmanlı askeri, genelde Başkomutan Enver Paşa'nın Allahüekber dağlarında geçenin karlı ve soğuk ortamında verdiği "taarruz emri" sonucu düşmana değil, soğuğa mağlup olmuş, dağlar, soğuktan donan binlerce Mehmetçiğe mezar olmuştu.

Başarısız Sarıkamış Harekatıyla birlikte III. Ordu'nun çökmesi üzerine, bütün Doğu Anadolu Rusya'nın istilasına açık hale gelmiş, Ruslar, cepheden orduları ile saldırırlarken, Osmanlı'yı içten ve cephe gerisinden

(62) Zımmiler Statüsü: Bir "İslam ülkesi" olan Osmanlı'da diğer İslam ülkelerinde olduğu gibi, İslami gelenek ve İslam kanunlarından gelen "Zımmiler Statüsü" denilen bir statü vardı. Bu statü gereği, İslam devleti ve ülkesi içinde yaşayan gayri müslimler, kendi, dil, din, mezhepleri, örf ve adetlerini serbestçe yaşarlar, bunlardan asker ve memur alınmazdı. Askere alınmamları karşılığı "Cizye" denilen bir bedel nakit olarak alınır, bütün bu statülerine "Zımmiler Statüsü" denilirdi.

çökertmek için de bölgeye yerleşik Ermenileri onlara bağımsızlık vaat ederek kullanmaya başlamışlardı.

Türk - Rus Harbe başlayınca, Çar II. Nikola, başta Türkiye Ermenileri olmak üzere bütün dünya Ermenilerine hitaben, kendilerine yardımcı olmaları karşılığı bağımsızlık vaadi ile şu tahrikçi bildiriği yayınlamıştı: "... Ermenileri beş asırdan beri birçoklarınızın altında ezildiği ve hatta ezilmekte olduğu istibdattan kurtulup hürriyete kavuşacağı saat geldi. Ruslar, Ermeni çocuklarını iftiharla hatırlıyor, Lazaroflar, Melikoflar ve benzeri Ermeniler⁶³, Slav kardeşlerinin yanında vatanın yükselmesi için harp etmişlerdir. Bu büyük günde de (I. Dünya Harbinde) bütün görevlerinizi sarsılmaz bir iman ve kanaat ile yerine getireceğinize, haklı olan davamızla silahlarımızın kesin bir şekilde zafer kazanmasına çalışacağınıza, asırlardan beri olan sadakatiniz benim için bir delildir.

24

Ermeniler! Çarlar hükümeti altında kan kardeşlerinizle birleşerek, son anda hürriyet ve adalet nimetine kavuşacaksınız."⁶⁴

1878 - 1900 zaman diliminde İngiliz vaatlerine kapılıp Osmanlı Devletine isyan ettikleri gibi, bu sefer de Rusya'nın vaatlerine kapılan Ermeni Komitacıları, I. Dünya Harbinde onlara aktif destek vermeye başlamışlar, Sadrazam Talat Paşa'nın hatıralarında yer aldığı üzere Taşnak Terör Örgütü, Ermenilere hitaben yazdığı mektuplarında, Ruslar safında Türklere saldırılması için şunlardan bahsetmişti: " Ruslar sınırı geçip Osmanlı orduları geri çekilmeye başladığı zaman, mevcut vasıtalarından faydalanılarak her tarafta genel bir isyan yapılmalıdır. Osmanlı ordusu bu suretle iki ateş arasına alınmış olacaktır. Bütün resmi binalar uçurulacak, hükümet daireleri işgal edilecek ve Alman nakliyatına hücum edilecektir. Bunun üzerine Osmanlı ordusu ilerlediği takdirde, Ermeni askerler silahlarıyla birlikte kıtalarını terk edecekler, çete teşkil edip Ruslarla birleşeceklerdir."⁶⁵

Ermeni Komitacılarının bu emri üzerine, gerek Doğu Anadolu'da bölgeye yerleşik Ermeniler ve gerekse Osmanlı ordusu içinde erat olarak görev yapan Ermeni askerleri, Türk- Rus harplerinde hep Ruslara yardım etmişler, yerleşik Ermeniler, ordumuzu arkadan vururlarken, Ermeni erat da Osmanlı ordusu saflarından kaçarak Rus ordusu saflarında savaşmaya başlamışlardır.

Böylece harp ortamında, Ruslara güvenerek Ermeni saldırılarından kaynaklanan Ermenilerle Müslümanlar arasında "kıtaller" başlamış, Ermenilerin, Müslüman Türk, Kürt ve Çerkezleri Doğu Anadolu Bölgesinde göçe zorlamak veya soykırıma tabi tutmak suretiyle "arındırma" faaliyetleri karşısında Müslümanlar kendilerini savunmak zorunda kalmışlar, Ermeni saldırıları karşısında "ölmek" için kendileri de onları öldürmüşler, bu sebepten gerek Ermeniler ve gerekse Müslümanlar için adına "Büyük Trajedi" deniler olay yaşanmış, bunun baş müsebbibi, 1892 - 1900 şiddet olaylarında İngiltere olduğu gibi I. Dünya Harbi yıllarında ise Rusya olmuştur. Eğer bu "Büyük Trajediler" karşısında birilerinden hasep sorulacak varsa o da İngiltere ve Rusya'dır. Bu devletlerin kışkırtmaları olmasaydı ne 1892 - 1900 ve ne de 1914 - 1918 "Büyük Trajedileri" yaşanmazdı.

Bu iki büyük emperyalist devletin yanında ikinci olarak hesaba çekilecekler varsa o da, kendilerine her türlü huzurlu yaşama ortamını temin ettiği halde Müslüman nüfusa oranı % 20 olan Ermeni azınlığıdır. % 20 bu azınlığın % 80 Müslüman çoğunluğu topyekun yok ederek devlet kurmasına izin verilemez, bu tarihin en büyük adaletsizliği olurdu.

İşte bu adaletsizliğin önüne Osmanlı Hükümetinin 24 Nisan 1915'de çıkardığı "Tehcir Kanunu" (Göç Ettirme) ile geçilmiştir. Ermeni azınlığın Osmanlıyı içten ve dış-

(63) Bu Ermeniler, önceki Türk - Rus harplerinde, general rütbesinde, Rus ordusu saflarında Osmanlı Devletine karşı savaşmışlar, Osmanlı Ermenilerini onun aleyhine isyana teşvikin bir aleti olarak kullanılmışlardır.

(64) *Ermeni Komitacılarının Âmâl ve Harekat-ı İbtidaiyesi*, s. 105

(65) *Talat Paşa'nın Hatıraları*, Güven Basımevi, İstanbul, 1946, s. 55

tan kundaklaması karşısında, Osmanlı Hükümetinin aldığı bu tedbirleri hangi hükümet olursa olsun alırdı. Nitekim, tarihte bunun bir örneği yaşanmış, Amerika, II. Dünya Harbi başlayınca, ülkesindeki 1 milyon Japon'u bir toplama kampına toplamıştı. Osmanlı'nın ise, I. Dünya Harbinde Ermenileri "toplama kampı" Suriye- Lübnan olmuş, harp bölgelerinden ve harp bölgesi olma ihtimali olan yerlerden çıkarılan 600 bin civarında Ermeni burada toplamışlardı.

İşin özeti; Doğu Anadolu'dan biz Ermenileri çıkarmazsa idik, onları bizi çıkaracaklardı. Bunun en çarpıcı örneği harp günlerinde Van'da yaşanmıştı. Ermeni Komitacıları, 17 Mayıs 1915'de Rus ordusunun desteği ile Van'ı işgal edince, il merkezinde yaşayan 30 bin Müslümanın büyük bir kısmı canını kurtarmak için kaçmış, kalanının tamamına yakını katledilmiş, şehir Ermenilere teslim olduğunda 3500 kişilik Müslüman nüfusu kalmıştı. "General Nikolayef, hükümetine müjdeyi telgrafla verdi: "Bir ay süren Ermeni direnişi sayesinde Van'ı işgal ettik. Türk mahalleleri haraptır, fakat Ermeni mahalleleri ve Rus konsolosluk binası ayakta. Halk bizi Türklerden yağma ettikleri silahlarla selamladı. Direniş kahramanı Aram Manukyan'ı vali tayin ettim."⁶⁶

Rusların, Ermenilerin desteğinde Van'ı işgal edip burasını Müslümanlardan arındırarak burada "mini" Ermeni devletçliğini kurduktan sonra, yeni işgal hedefleri Muş, Bitlis ve Bingöl olmuştu. Ermeni komitacıları, bu üç vilayette de Van örneğinde olduğu gibi bütün Müslümanları sürmek ve katletmek için 70 bin kişilik silahlı çete kuvvetleriyle adı geçen üç ilin dağlarına mevzilenmişler, Rus ordusunun gelmesini bekliyorlardı.⁶⁷ Bu sırada, Rusya, Polonya'da Almanya'ya mağlup olmuş, Alman orduları Romanya'da Galiçya'ya kadar gelmişlerdi. Bu durum karşısında Rusya'nın Batı Cephesinde takviye birliklere ihtiyacı vardı. Muş, Bitlis ve Bingöl'ü Van olmaktan kurtaran Rusların askerlerinin büyük

bir kısmını Doğu Anadolu'dan çekip Batı Cephesine göndermeleri oldu.

Bu Van örneği yanında, Doğu'da Ermenilerin Müslümanlara yönelik "etnik arındırması"nın en çarpıcı bir örneği de, bugünkü Ermenistan Devletçisi olmuştur. Bu devletçik kurulmadan önce buradaki nüfusun % 80'ini Müslümanlar, % 20'sini Ermeniler teşkil ediyorlardı. Bugün itibarıyla bu devletçikte, Müslümanların sayısı neredeyse % 0'a inmiştir. Doğu Anadolu elimizden çıkarsa, "Büyük Ermenistan" kurulsa idi, aynı durum, Kars, Ardahan, Ağrı, Trabzon, Erzurum, Van, Bitlis, Bingöl, Muş, tâ Diyarbakır ve Sivas'a kadar geniş bir alanda yaşanacaktı.

Anadolu'nun Ermeni Tehciri ve Rum Mübadelesi ile Türkleşmesinin Tamamlanması

1912 Balkan Harbi'nin "Anavatan Anadolu" fikrini iyice tetikleme: Kim ne derse desin, nasıl bir değerlendirmede bulunursa bulusun, Osmanlı İmparatorluğunun dağılması, konunun içinde yer alan bütün taraflar için tam bir "etnik arındırma" tasfiyesi olmuştur.

Birçok milliyetten meydana gelen Osmanlı İmparatorluğunun dağılması, "Anavatan" denilen topraklarda, "İrk Milliyetçiliği"ni esas alan milliyetçilik cereyanları, isyanları ve harpleri sonucu ayrılan etnik unsurların, kendi anavatanlarında "tarihlerinin arşivinde kayıtlı" "milli bağımsız devletleri"ni kurmasıyla olmuştur. Bağımsız Yunanistan, Romanya, Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan, Lübnan vb. hep böyle doğmuştur.

Bu doğumlar sırasında bir sancılı yaşama örneği, "etnik arındırmalar" olmuş, her etnik unsur, anavatanında milli bağımsız devletini kurdukça, ardından "safı ırk" politikası uygulamalarına girişerek, ülkesinden kendisinden olmayan unsurları göçe zorlamalar

(66) Orhan Sakin, *Ermeni İsyanı Günlüğü 1915 Osmanlı Arşivleri, Yeminli Tanık İfadeleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2014, s. 168

(67) A.g.e., s. 208

ve katliamlarla “etnik arındırma” ya tabi tutmuştur.

Bunun en çarpıcı örneği Balkanlarda yaşanan “Türk etnik arındırması” olmuştur. Bağımsız Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan’ın vb. kurulması, aynı zamanda Türklerin bu ülkelerden çıkarılması anlamına gelmiş, bu süreç 1877- 78 Türk -Rus Harbi ile iyice kendisini göstermiş, 1912 Balkan Harbi ile zirve yapmıştır. “Balkanlarda Türk enik arındırması”na yönelik olarak bu harpte 1 milyon Türk öldürülmüş, 5 milyon Türk ise göçe zorlanarak Anadolu yollarına düşürülmüştür.

Batılı tarihçiler, hatta bizim bazı tarihçilerimiz bile, “Türklerin I. Dünya Harbinde 1-2 milyon Ermeni’yi soykırma tabi tuttuğu ve göçe zorladığı”ndan bahsederlerken, I. Dünya Harbinin arifesinde Balkanlarda yaşanan 1 milyon Türkün öldürülmesi ve 5 milyon Türkün sürülmesinden bahsetmezler. Çünkü, Ermeniler Hristiyan Türkler ise Müslümandır.

Balkan Harbinde yaşanan Balkanlardaki “Türk soykırımı ve göçe zorlaması” devrin İttihatçı ve Terki Partisi hükümetleri nezdinde “Anavatan Anadolu” düşüncesini iyice takviye etmiş ve “Ermeni Tehciri”ni tetikleyen önemli sebeplerden birisi olmuştur.

Rum Mübadelesi: Yunanistan’la, onun bağımsız bir devlet olmak için çıkarılan 1821 - 1829 yılları arasında Etniki Eteryia isimli terör örgütünün organize ettiği isyanlarla erkenden kanlı bıçaklı hale gelmiştik. Osmanlı Devleti, “Yunan İsyanını” nı bastırılmış, fakat işe Rusya’nın müdahalesi sonucu 1828 - 29 Türk - Rus Harbi çıkmış, bu harpte ağır bir yenilgiye uğrayan Osmanlı, 1829’da imzalanan Edirne Antlaşması ile Yunanistan’a muhtariyet idaresi vermeyi kabul etmiş, ardından hemen İngiltere müdahalede bulunarak, Yunanlılar üzerindeki Rus nüfuzunu altedip, onlar üzerinde kendi nüfusunu kurmak için daha atak davranarak 1830’da Yunanistan’a bağımsızlık verilmesini sağlamıştı.

Küçük Yunanistan boş durmadı. “Megalos İdea” (Eski Bizans İmparatorluğunu diriltme ideali - emeli) adı altında Osmanlı Devleti’ne karşı isyanlar çıkartmak ve harpler ilan etmeye devam etti. En sonunda, 16 Mayıs 1919’de İzmir’e çıkarak, Anadolu’da bile Türk varlığını yok etmeye girişince “Türk İstiklal Harbi” başladı. Harbin sonunda ağır bir tokat yiyerek geri çekilmek zorunda kaldı.

Zaferin sonunda, Türk İstiklal Harbi’nin başkomutanı Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları nezdinde, “Anavatan Anadolu” fikri zirve yaptı. Kemal Paşa’nın “tarihi misyonu” zaten daha başlangıcından beri “Anavatan Anadolu’da bağımsız milli devlet kurmak”tı. Türk İstiklal Harbi’nin kazanılması ve Lozan Antlaşması ile bu gerçekleştirildi.

I.Dünya Harbi yıllarında Ermeniler, haklı olarak “Tehcir” le Anadolu’dan büyük ölçüde uzaklaştırılmışlardı. Şimdi ortada yalnızca Rumlar ve Yahudiler kalmışlardı. Hele Yunanistan’ın, Anadolu’ya da asker çıkarmasıyla gösterdiği düşmanlık karşısında buradaki Rumlarla da artık “huzur içinde yaşamak” mümkün değildi. Yunanistan’da sürgünlerden ve katliamlardan “son artık” olarak kalan Türklerle, Anadolu’daki 600 bin Rumun mübadelesine yönelik Lozan günlerinde iki devlet arasında “Mübadele Antlaşması” yapıldı. Yunanistan’ın idaresindeki Batı Trakya Türkleri ile İstanbul’daki Rum azınlık karşılıklı olarak bu mübadelenin dışında tutuldu.

Mübadeleden günümüze, Batı Trakya Buhranı ve Kıbrıs Krizinin varlığı bile, dokuları birbirlerine zıt Rumlarla Türklerin bir arada yaşayamayacaklarını, özellikle Yunanistan ve Rumlardan kaynaklanan olumsuz tutumlar yüzünden yaşanan canlı örnekleri olarak kendisini gösterdi.

Sultan Alparslan’la 1071’de başlayan “Anadolu’nun Türkleşmesi süreci”, I. Dünya Harbinde “Ermeni Tehciri” ve Türk İstiklal Harbi sonunda “Rum Mübadelesi” ile tamamlandı. Genelde, İstanbul, İzmir ve Trak-

ya'da yaşayan 100 bin civarında Yahudi azınlığın da kendi isteğiyle (ki, onlar da 'İsrail'i Kur' emrine uyarak büyük ölçüde Filistin'e göç ettiler) Anadolu'yu büyük orada terki sonucu, Anadolu'nun Türkleşmesi, yaklaşık 1000 yılda "etnik temel"e dayalı olarak gerçekleşmiş oldu.

Bu süreçte, Batı Avrupa ve Balkanlar "etnikesi" "Türk etnikesi" ni de tetikledi. Gönlül isterdi ki keşke, bütün etnik unsurlar her coğrafyada, farklılıklara saygılı olarak huzur ve refah içinde bir arada yaşasınlar. 19. asır Avrupa şoven milliyetçiliği buna izin vermedi. Avrupa, 150 yıldır bu şoven milliyetçiliğin acılarını çok çekti. Günümüz itibariyle bununun zararlarını telafi için Avrupa kendi içinde "farklılıklara saygılı olmak, barış içinde bir arada yaşamak" zemininde "Avrupa Birliği" ni kurdu.

Bibliyografya

Abdülhamid II., *Siyasi Hatıralarım*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1974

-----, *Devlet ve Memleket Görüşlerim*, Çığır Yayınları, İstanbul, 1976,

Ahmet Hamdi, *Âlem - i İslam ve İngiliz Misyonerleri*, Müdafaa Matbaası, İstanbul, 1334

Anderson Matthew Smith, *The Eastern Question 1774-1923*, Macmillan Company, New York, 1966

Arberry A.J., *Religion in the Middle East*, Volume: 1, Cambridge University Press, Cambridge, 1969

Avcıoğlu Doğan, *Milli Kurtuluş Tarihi*, C.I, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1972

Bayur Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, C.I, K. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1963

Charanis P., *The Armenians in the Byzantine Empire*, Livrano Pertrand, Lisbon, 1963 Contenson Davic D., *Anadolu'da İslabat, Ermeni Meselesi , Suriye Meselesi*, Çev. R. Rıfki, Nesafet Matbaası, İstanbul, 1334

Çark Y.G., *Türk Devlet Hizmetinde Ermeniler (1453-1953)*, Yeni Matbaa, İstanbul, 1958

Danışmend İsmail Hami, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.4, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972 Davey Richard, *The Sultan and His Subjects*, Volume: 2, Chapman And Hall Ltd., London, 1897

Driault Edowart, *Şark Meselesi*, Çev. Nafiz, Muhtar Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1328

Erim Prof. Dr. Nihat, *Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları*, C.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1953

Ermeni Komitacılarının Âmâl ve Harekat-ı İhtilaliyesi, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1332

Fritsch Theodor, *Tarih Boyunca Yahudi Meselesi*, Çev. M. Abdurrahman, Sebül Yayınları, İstanbul, 1979

Graves Robert, *Storm Centres of Near East*, Hutchinson and Company Ltd., London, 1975

Hepworth George H. *Through Armenia On Horaback*, E.P Dutton, New York, 1898

Herzl Theodor, *The Complete Diaries of Theodor Herzl*, Edited by Patai Herzl Press Thomas Youseff, New York and London, 1960

Hüseyin Nazım Paşa, *Ermeni Olayları Tarihi*, C. I - II, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1994

Jabotinsky Vladimir, *Sadece Bir Emir Kipi İsrail'i Kur*, Çev. A. Aşçı, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2014

Kajlan Avendis K., *The Armenian in Syria Under Ottoman Dominion*, Harvard University Press, Cambridge, 1965

Kocabaş Süleyman, *Tarihimizin Kara Delikleri 1866 - 1918*, Süleyman Kocabaş Kütüphanesi, Kayseri, 1914

Köymen M. Altan, *Alp Arslan ve Zamanı*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul, 1972

Külçe Süleyman, *Türkiye'de Masonluk*, Nesafet Matbaası, İstanbul, 1948

Krayiblis Prof. Nikerland, *Rusya'nın Şark Siyaseti ve Vilayeti Şarkıye Meselesi*, Çev; Habil Adem, Der-saadet Matbaası, İstanbul, 1332

Kuran Ahmet Bedevi, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Tan Matbaası, İstanbul, 1946

Langer William L., *The Diplomacy of Imperialism 1890-1902*, Alfred A. Knopf, New York, 1972

Maywesky General, *Van - Bitlis Vilayetleri Askeri İstatistiği*, Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1330

Mazrui Ali, *Afrikalılar*, Çev. Y. Kaplan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992

Mufassal Osmanlı Tarihi, Haz. Heyet, C. 6, İskit Yayınevi, İstanbul 1963

Narsen Dr. Fridtjof, *Armenias and the Near East*, George Allen And Unwing Ltd., London, 1928

Nersessian Sirarpie, *The Armenias*, Thomas and Hudson, Warwich, 1969

Öke Dr. Mim Kemal, İngiliz Casusu Prof. Arminius Vambery'nin Gizli Raporlarında Sultan Abdülhamid ve Dönemi, Üçdal Neşriyatı, İstanbul, 1983

Rjuvara T. G. - Şekip Emin, Türkiye'yi Bölmek İçin 100 Plan, Çev. Y. Üstün, Semih Ofset Basımevi, Ankara, 1978

Sakin Orhan, *Ermeni İsyanı Günlüğü 1915 Osmanlı Arşivi, Yeminli İfadeleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2014

Şimşir Bilal, İngiliz Belgelerinde Osmanlı Ermenileri, *Milliyet*, 6 Nisan 1983

Tahsin Paşa, *Abdülhamid ve Yıldız Hatıraları*, M. Ahmet Halim Kitaphanesi, İstanbul, 1933

Talat Paşa'nın Hatıraları, Güven Basımevi, İs-

tanbul, 1946

Ulubelen Erol, İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1967

Urfalı Mateos'un Vakayinamesi ve Papaz Grigor Zeyli, Çev. H. D. Anderesyan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987

Washburn George, *Fifty Years in Constantinople and Rocollections of Robert College*, The University Press Cambridge, Boston and New York, 1909

Woods Henry, *Türkiye Anıları*, Ç. F. Çoker, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1976